

KANSALLISKIRJASTO

3/2013

Kirjasto- metatiedon merkitys kasvaa

Digitaalisessa
maailmassa
kirjastojen vahvuus
tiedon kuvailussa
korostuu
s.14

+ IFLA:n presidentti Sinikka Sipilä aloitti virassaan s. 8 / Ylikirjastonhoitaja Kai Ekholmin 60-vuotissyntymäpäivähaastattelu s. 10 / Aunuksen radion äänilevyjä saatiin Kansalliskirjaston kokoelmiin s. 34

SISÄLLYS

3 / 2013

- 1**
Pääkirjoitus:
Kirjasto linkittyy tulevaisuuteen
- 2**
Biblioteket länkar i framtiden
Marja-Liisa Seppälä
- 3**
Ajankohtaista
- 4**
Minun Kansalliskirjastoni:
Elizabeth Kendall
Kirsi Aho
- 6**
Maaimalta:
Lukáš Babka osallistui
Venäjä-kollokviioon
Kirsi Aho
- 8**
Sinikka Sipilä aloitti kaksivuotisen
IFLA:n presidenttikautensa
Kirsi Aho
- 10**
Ylikirjastonhoitaja Kai Ekholmin
60-vuotispäivähaastattelu
Kirsi Aho
- 14**
Kansalliskirjasto metatiedon
osaamiskeskuksena
Liisa Savolainen
- 18**
Aineistojen kuvailutiedot ovat avain tietoon
**Marjatta Autio-Tuuli, Maarit Huttunen, Katri
Kananen ja Marja-Liisa Seppälä**
- 22**
Metatietoa tehdään talkoovoimin
Päivi Piispa
- 24**
Avoin linkitetty data: mitä se on ja miksi?
Matias Frosterus
- 27**
Kansallinen ontologiaprojekti ONKI
Susanna Nykyri
- 30**
Linda muuttui Melindaksi
**Laila Heinemann, Nina Hyvönen, Ulla Ikäheimo,
Tarja Mäkinen ja Maarit Tuomisto**
- 34**
Kansalliskirjastolle lahjoitettiin
musiikkia Äänislinnasta
Esko Rahikainen
- 38**
Sibeliuksen Lemminkäisen varhaisversio
julkaistaan painettuna ensimmäisen kerran
Tuija Wicklund
- 42**
Kirjastossa tapahtuu

MARJA-LIISA SEPPÄLÄ

 Kehittämispäällikkö, Tutkimuskirjasto
 Kansalliskirjasto

Kirjasto linkittyy tulevaisuuteen

Kirjaston toiminnan ydin on pysynyt muuttumattomana. Kirjasto mahdollistaa tiedon saatavuuden aineistojen ja niihin liittyvien palveluiden avulla. Kirjastoaineistoja kuvailevien metatietojen kautta kirjaston laajat kokoelmat jäsentyvät loogisiksi kokonaisuuksiksi esimerkiksi aiheen, tekijän tai sarjan mukaan. Kuvailevat metatiedot eli kuvailutiedot muuttavat kirjaston aineiston säilytyspaikasta tiedon tarjoajaksi.

Toimintatavat ovat sitä vastoin muutoksessa. Aiemmin kuvailutiedot löytyivät kirjamuotoisista luetteloista tai pahvikortistoista. Nykyään kuvailutiedot eli kuvaileva metatieto tallennetaan pääasiassa kirjaston tietokantoihin. Seuraava askel kehityksessä on muokata kirjaston metatiedot verkkoympäristössä paremmin toimiviksi, niin sanotuksi avoimeksi linkitetyksi dataksi, mikä tarkoittaa muutosta metatiedon rakenteessa, tietojärjestelmissä ja metatietopalveluissa, kuten sanastoissa ja nimirekistereissä. Muutos on maailmanlaajuinen, sillä kuvailutietoja määrittävät kansainväliset standardit.

Vuosia vievään muutosprosessiin on painavat syyt. Muutoksen myötä kirjastossa oleva tieto tulee lähemmäksi nykypäivän tiedonhakijaa, kun kirjaston avatut ja rikkaat kuvailutiedot näkyvät verkon hakukoneiden tulostustausten kärjessä. Kuvailutietojen avaamisen lisäksi tarvitaan yhteistyötä kuvailutietoja tuottavien tahojen, kuten muistiorganisaatioiden ja julkaisualan kanssa kuvailutietojen ja metatietopalvelujen yhteiskäytön ja linkittämisen lisäämiseksi sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla. Suomalaisten aineistojen kuvailutietojen ”kutominen” osaksi kansainvälistä linkitettyjen metatietojen verkostoa ja siten tiedonhaun risteileviä polkuja parantaa Suomessa tuotetun tiedon tunnettavuutta ja vaikuttavuutta.

Muutostyön tavoite konkretisoituu tulevaisuuden digitaalisessa kirjastossa, jossa järkevästi rakennettuja ja linkitettyjä kuvailutietoja voidaan hyödyntää nykyisiä paljon monipuolisemmin, esimerkiksi skaalattavissa näkymissä (eteneminen yleisistä kuvailutiedoista tarkempiin), moniporraisessa fasetoinnissa (näkökulmien hierarkisuus) ja runsaissa tiedonhakupoluissa. Uudistettujen kuvailutietojen, joustavasti toimivien tietojärjestelmien ja digitaalisessa muodossa olevien aineistojen lisääntymisen myötä kirjaston painoarvo tiedonhankinnassa kasvaa. Tulevaisuuden digitaalisen kirjaston tiedonhakijan tai kirjaston kuvailutietoa hyödyntävän sovelluskehittäjän mielessä kirjasto ei ensisijaisesti yhdistykään enää rakennukseen vaan laadukkaan tiedon luotettavaan tarjoajaan. /

MARJA-LIISA SEPPÄLÄ

Utvecklingschef, Forskningsbiblioteket
Nationalbiblioteket

Svensk översättning: Marina Norrback

Biblioteket länkar till framtiden

Kärnan i bibliotekets verksamhet är oförändrad. Biblioteket gör informationen tillgänglig genom att tillhandahålla material och tjänster. Metadata beskriver bibliotekets material och skapar logiska helheter till exempel enligt ämne, författare eller serie. Metadata eller beskrivningarna av materialet förvandlar biblioteket från förvaringsplats till en aktör som gör information tillgänglig.

Däremot håller processerna på att förändras. Tidigare fanns beskrivningarna i kataloger i bokform eller i kartotek. I dag lagras metadata i bibliotekets databaser. Följande steg i utvecklingen är att anpassa bibliotekets metadata så att de fungerar bättre i webbmiljö, som öppen länkad data, vilket betyder att det måste göras ändringar i metadatans struktur, datasystemen och metadatatjänsterna, t.ex. ordlistor och namnregister. Ändringarna är globala, eftersom metadata följer internationella standarder.

Det finns vägande skäl bakom ändringsprocessen. Informationen som finns i biblioteket kommer närmare dagens informationssökare, när bibliotekets öppna och rika beskrivningar kommer att synas högt upp på sökmaskinernas träfflistor. Utöver öppen metadata behövs det samarbete med alla som producerar metadata, exempelvis minnesorganisationer och förlag, för att öka sam användningen och länknings av metadata och metadatatjänster på både nationell och internationell nivå. Att ”väva in” metadata för finländska material i det internationella nätet av länkad metadata och informationssökningens korsvägar förbättrar synligheten och genomslagskraften för material som produceras i Finland.

Processens mål konkretiseras i framtidens digitala bibliotek, där man mycket mångsidigare än i dag kan utnyttja konsekvent utformad och länkad metadata, till exempel i skalbara vyer (från generella beskrivningar till detaljerade), flerstegsfasettering (hierarkiska perspektiv) och ett stort urval av sökvägar. De förnyade beskrivningarna kommer att tillsammans med flexibelt fungerande datasystem och den ökande mängden digitala resurser att öka bibliotekets betydelse när det gäller informationssökning. Den framtida informationssökaren eller applikationsutvecklaren som använder bibliotekets metadata kommer inte längre att associera biblioteket i första hand med en byggnad utan med en pålitlig aktör som tillhandahåller information av god kvalitet. /

Los siete hermanos de Yokola -lahjoituskirja kansalliskokoukseen

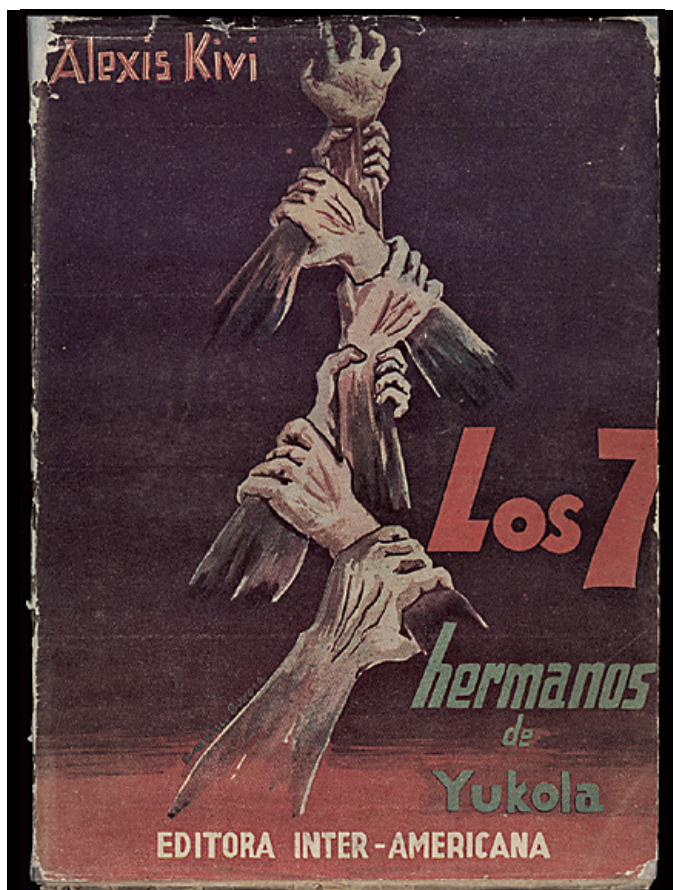
Kansalliskokouksemme on karttunut harvinaisella teoksella: saimme Argentiinasta lahjoituksena espanjankielisen, ennestään Suomessa tuntemattoman käännöksen *Seitsemästä veljeksestä*. Teoksen *Los siete hermanos de Yokola* on julkaissut Editora Inter-Americana Buenos Airesissa vuonna 1945.

Espanjankielisiä käännöksiä *Seitsemästä veljeksestä* on kansalliskokouksessa ennestäänkin, vuonna 1941 Madridissa ja vuonna 1951 Barcelonassa julkaistut kappaleet. Mutta tätä Argentiinassa julkaistua ei ollut. Tarkistin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjastosta, onko siellä vastaavaa – ei ollut, eikä myöskään tietoa tällaisen teoksen olemassaolosta.

Teos asettuu kontekstiin ”maailmalta koti-Suomeen ja Kansalliskirjastoon palanneita”. Tämä ilmiö aina jostakin syystä liikuttaa minua syvästi. Teoksen mukana oli saatekirje lahjoittajalta, Jorge H. Paladinielta La Platasta. Hän oli ottanut yhteyttä Buenos Airesin Suomen suur-lähetystöön, josta teos edelleen ohjattiin meille.

Sinimarja Ojonen

Kokoelmapäällikkö, Kansalliskirjasto

KARI TIMONEN

Professori Matti Klinge lahjoitti arkistonsa Kansalliskirjastolle

Kansalliskirjasto on vastaanottanut merkittävän lahjoituksen: professori Matti Klingen henkilökohtaisen arkiston. Aineisto käsittää muun muassa käsin kirjoitettuja päiväkirjoja, kirjeenvaihtoa ja kirjallisen tuotannon konsepteja. Matti Klingen monipuolinen toiminta tutkimuksen ja kulttuurin alalla heijastuu aineistossa, joka on rikas tietolähde myöhemmälle tutkimukselle. Aineiston järjestäminen ja luettelointi käynnistyi kirjastossa syyskuussa 2013.

Sinimarja Ojonen

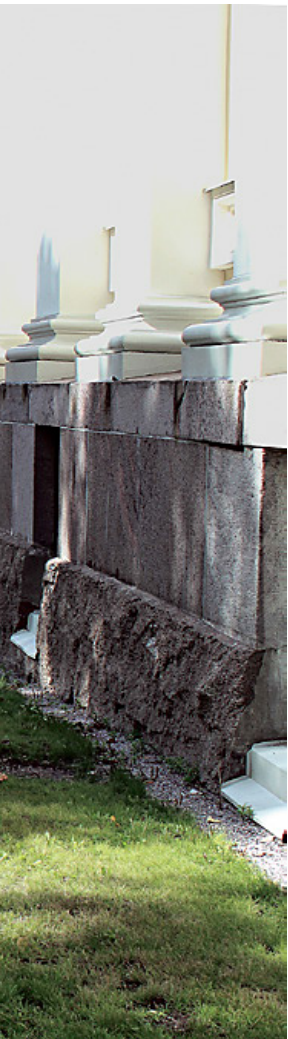
HAASTATTELUSSA:
 professori, tanssikriitikko,
 kirjailija **Elizabeth Kendall**

TEKSTI JA KUVA: **KIRSI AHO**

Newyorkilaiselle kirjallisuuden opettajalle Elizabeth Kendallille Kansalliskirjasto on jatkuvan inspiraation lähde. Hän ammensi tiedot tuoretta kirjaansa *Balanchine and the Lost Muse* varten Kansalliskirjaston slaavilaisen kirjaston Slavican uumenista.

Miten alun perin tutustuitte Suomeen?

Olen kirjoittanut tanssikritiikkejä koko urani ajan. Opiskelin Harvardissa, ja kiinnostuin tanssista valmistumiseni jälkeen. Pian kuitenkin huomasin, että minulla oli enemmän lahjoja kirjallisella puo-

Elizabeth Kendall viihtyy tutkijantyönsään taustalla näkyvän Kansalliskirjaston Slavican työtiloissa.

/ Muistan yöpyneeni Anna-hotellissa ja syöneeni illallista Kynsilaukka-ravintolassa Punavuoressa.

lalla. Olen toimittajan työni puolesta käynyt usein Pietarissa ja opiskellut itsenäisesti venäjän kieltä. Vuonna 1999 olin kotimatalla Venäjältä ja jäin lyhyen visiitin ajaksi Suomeen. Muistan yöpyneeni An-

na-hotellissa ja syöneeni illallista Kynsilaukka-ravintolassa Punavuoressa.

Entä Kansalliskirjastoon?

Ystäväni, Venäjä-tutkija Richard Stitesin kautta. Richard teki runsaasti tutkimusta Kansalliskirjastossa. Hän kutsui minut Suomeen joululomaksi 2004–2005. Ystävystyin täällä monien ihmisten kanssa ja tutustuin Slavicaan. Nyt olen jopa opiskellut suomea Columbian yliopistossa!

Miten olette hyödyntäneet työsiänne Slavicaa?

Vaikka puhunkin venäjää, venäläisissä kirjastoissa asioiminen on hyvin hidasta ja vaivalloista verrattuna Suomeen. Täällä saan kaikki tilaamani kirjat heti samana päivänä, Venäjällä se taas kestää yleensä kolme päivää. Slavicassa voin tehdä nopeita suunnanvaihdoksia ja seurata vaistojeni. Täällä on ihana henkilökunta. Kirjastonhoitaja Irina Lukka auttaa aina ja tietää työstäni paljon. Irma Reijonen on ollut hellä rohkaisija työlleni. Kirjastoamanuenssi Saara Talasniemi on hauska ja ystävällinen. Kaikki ovat kiinnostuneita tutkimustyöstäni ja elävät siinä mukana. Meistä kansainvälisistä tutkijoista on muodostunut tänne Kansalliskirjastoon yhteisö, joka tukee toisiaan. Tulemme Yhdysvalloista, Kanadasta, Israelista, Italiasta ja Saksasta.

Mistä tuore teoksenne Balanchine and the Lost Muse kertoo?

Kirjoitin venäläisestä koreografilegenda George Balanchinesta, jolla oli Venäjällä lahjakas nuori balettiantsipari, Lidia Ivanova. Pietarissa elettiin tuolloin vallankumouksen aikaa. Lidia kuoli selittämättömissä olosuhteissa vain 20-vuotiaana eikä ruumista koskaan löydetty. Vuonna 1924 Balanchine lähti län-

Kirjastonhoitaja Irina Lukka auttaa Elizabeth Kendallia tutkimustyössä.

teen ja perusti New York City Balletin. Lidia Ivanova mainitaan hänen elämäkerrassaan, mutta vain sivulauseessa. Halusin selvittää Lidian tarinan, ja Slavicassa sain lukea sanomalehtiä, karttoja ja uutisia tuolta ajalta. Halusin tutkia jokaisen jäljen mitä oli mahdollista löytää. Se oli hyvin jännittävää. Minulla on teoria siitä, miten Lidialle kävi ja miksi, ja käsittelem tätä aihetta kirjassani. Uskon, että kyse oli mustasukkaisuusdraamasta.

Mitä aiotte kirjoittaa seuraavaksi?

Aina kun palaan jostain erittäin kiehtovasta, kirjallisesta maailmasta maan pinnalle, iskee depressio. Mutta nyt yritän pikku hiljaa selvittää siitä, ja päähäni on tullut jo muutama uusi ajatus. Voin mainita pari vihjettä: Helene Schjerfbeck. Pariisin baletti toisen maailmansodan aikaan. Tshaikovski.

Elizabeth Kendall, kiitos ja onnea kirjallisuuden opetustyöhön! Ja tervetuloa takaisin Kansalliskirjastoon keräämään materiaalia seuraavaa teosta varten. /

Venäjän historia kiehtoo Lukáš Babkaa

Kansalliskirjastossa 5.–6. elokuuta järjestetyssä kansainvälisessä kollokviossa etsittiin uusia näkökulmia Venäjän vallankumoukseen. Noin 30 Venäjän historian tuntijaa Euroopan eri maista kokoontui yhteen. Tšekin tasavallan kansalliskirjaston Slaavilaisen kirjaston johtaja Lukáš Babka oli mukana kollokviossa ja kertoi työstään Kansalliskirjasto-lehdelle.

TEKSTI: **KIRSI AHO**

KUVAT: **JUSSI-PEKKA HAKKARAINEN**

Lukáš Babkalla työ ja harrastukset kulkevat käsi kädessä. Hän on julkaissut vastikään kirjan Gulagin ääniä, jota varten hän haastatteli pahamaineisella vankileirillä olleita ihmisiä. ”Sain kirjaa tehdessäni paljon ystäviä. Oli mielenkiintoista jakaa haastateltavien kanssa heidän kokemuksiaan”, Babka kertoo.

Lukáš Babka opiskeli kotikaupunkinsa Prahán yliopistossa Venäjän historiaa. Erityisesti Venäjän muotoutuminen nykyisenkaltaiseksi valtioksi kiinnosti häntä, ja siitä aiheesta hän teki myös lopputyönsä. Opintojensa loppuvaiheessa hän työskenteli 10 tuntia viikossa Tšekin kansalliskirjaston slaavilaisessa kirjastossa. Vuonna 2003 osaston johtaja kuoli. Sitä ennen hän oli ehtinyt suositella ylikirjastonhoitajalle seuraajakseen Babkaa, joka oli tehtävän aloittaessaan vuonna 2004 vasta 25-vuotias.

”Se oli iso haaste nuorelle miehelle”, sittemmin perheen perustanut ja kolme lasta saanut Babka kertoo.

TSEKIN KANSALLISKIRJASTON PITKÄ HISTORIA

Prahassa sijaitseva Tšekin kansalliskirjasto on nähnyt historiaa monelta eri puolelta. Koko kirjasto toimii yhä 1500-luvulla rakennetussa jesuiittaluostarissa, johon sijoitettiin 1700-luvulla valtion kirjasto. Slaavilainen kirjasto perustettiin vuonna 1924 Tšekin ulkoministeriön päätöksellä. Se oli aluksi tarkoitettu venäläisille siirtolaisille ja lähettiläille ja siitä muotoutui venäläisen emigraation keskus. Slaavilaisen kirjaston kokoelmat ovat valtaosin peräisin Venäjältä sotia paenneilta emigranteilta. Venäjän kriisin jälkeen myös kommunistihallinnon historialliset arkistot avautuivat vapaasti tutkijoiden

käyttöön, mikä kasvatti kirjaston riippumattomuutta. Tällä hetkellä historiallinen luostarirakennus on kuusi vuotta kestävän remontin kourissa, mutta kirjastoa pidetään siitä huolimatta jatkuvasti auki.

”Työni haaste on tehdä kokoelmiamme tunnetuksi. Kutsumme jatkuvasti ulkomaisia tutkijoita käymään erilaisiin konferensseihin ja näyttelyihin. Meillä on myös monipuolista julkaisutoimintaa”, 29 alastaan hallinnoiva Babka kertoo. Koko kirjastossa työntekijöitä on yhteensä 450.

”Taistelemme jatkuvasti määrärahojen puolesta. Haluaisimme tehdä lisähankintoja ja pitää henkilökunnan määrän vähintäänkin samana kuin ennen”, Babka listaa kirjastoalan maailmanlaajuisia, yhteisiä haasteita.

Babka pitää yhteistyötä maailman kaikkien slaavilaisten kirjastojen kanssa tärkeänä. Esimerkiksi Yhdysvaltain Stanford-yliopistossa on hänen mielestään erittäin hyvä kokoelma.

”Venäjän historia on äärettömän kiinnostava osa maailmanhistoriaa. Minua kiehtovat poliittiset syyt ja seuraukset, se miksi olemme nyt tässä missä olemme”, Babka kertoo ja aikoo jatkaa myös tutkivaa kirjoittamista niin pitkälle kuin aika – ja perhe – antavat myöten. /

Kollokvion järjesti tutkimushanke Imagined Interregnum: Disintegration and Re-Establishment of Russian Academic Networks in 1917–1924 yhdessä Kansalliskirjaston Slaavilaisen kirjaston ja Suomen slavistiipiiri ry:n kanssa.

KOLLOKVIUMISSA TARKASTELTIIN TUTKIMUSTA JA POLITIIKKA VENÄJÄN VALLANKUMOUKSEN PYÖRTEISSÄ

Teksti: Jussi-Pekka Hakkarainen

Vuosina 1917–1924 bolsevikivallan ajateltiin olevan väliaikainen tila, interregnum, ja tiede-elämän edustajat emigraatiossa valmistautuivat sen jälkeiseen maailmaan samaan aikaan kun Neuvosto-Venäjällä tiede-elämää rakennettiin uudelleen. Erityisen kiinnostuksen kohteena kollokviossa oli tieteentekijöiden rajat ylittävä poliittinen toiminta.

Maanantain ohjelman aloitti Tšekin tasavallan kansalliskirjaston Slaavilaisen kirjaston johtajan Lukáš Babkan puheenvuoro, jossa hän tarkasteli Prahan asemaa venäläisen ja ukrainalaisen emigraation keskuksena interregnumin aikana sinne perustettujen tieteellisten instituutioiden välityksellä. Babkan esitelmä liitti myös Slaavilaisen kirjaston historian osaksi interregnumia.

Kollokvion useissa esitelmissä osoitettiin, että myös Suomi oli tapahtumien näyttämönä tuona ajanjaksona, sillä ennen vallankumousta tieteelliset suhteet Venäjälle olivat aktiiviset ja vallankumouksen jälkeen monen tieteentekijän reitti emigraatioon kulki Suomen kautta. Venäläisillä tiede-elämän edustajilla oli myös merkitystä Suomen historian vaiheisiin kyseisenä ajanjaksona.

Tätä aspektia korosti tiistain kutsuesitelmän pitäjä, professori Jevgeni Petrov Pietarin valtionyliopistosta, tuoden esiin professori Sergej Korffin elämänvaiheita. Korff toimi vuosina 1905–1918 Helsingissä Aleksanterin yliopiston venäläisen oikeushistorian professorina ja vuonna 1918 Suomen viimeisten kenraalikuvernöörien adjutanttina. Hänen professorinvirkansa lakkautettiin vuonna 1919 ja hän muutti Yhdysvaltoihin, missä hänellä oli tärkeä rooli Venäjä-tutkimuksen kehittämisessä.

Lisätietoja: <http://imaginedinterregnum.blogspot.fi/>

Onnittelut, rouvapresidentti!

Suomen kirjastoseuran toiminnanjohtajana vuodesta 1997 toiminut Sinikka Sipilä päättää uransa kirjastoalalla komeasti kaksivuotiseen IFLA:n presidentin pestiin.

TEKSTI: **KIRSI AHO**

KUVAT: **HELMI-KANERVA TUORI**

”Olen iloinen, että Suomella on niin hyvä maine kirjastoalalla, että pienekin maan edustaja voi päästä tällaiseen luottamustehtävään”, Sipilä sanoo. Hänen edeltäjänsä Ingrid Parent on kanadalainen, ja seuraaja Donna Scheeder yhdysvaltalainen.

IFLA:n seuraavien kahden vuoden teemaksi Sipilä on valinnut *Strong libraries, strong societies*. Sipilä haluaa korostaa kirjastojen tärkeyttä roolia yhteiskunnassa. Yleiset kirjastot ovat merkittäviä alueellisen elinvoimaisuuden tukipisteitä ja mahdollistavat kulttuuritoimintaa ja ihmisten kohtaamista. Myös oppilaitos- ja tutkimuskirjastot ovat elintärkeitä kunkin maan tietelle ja tutkimukselle.

”Suomi on kehittynyt 50 vuodessa maatalousyhteisöstä tietoyhteiskunnaksi. Meillä on ollut vahva sivistysusko ja halu oppia. Kirjastojärjestelmäämme voi esitellä ylpeänä, ja meillä on kukoistava kirjallisuus, vaikka itsenäisyyttä on takana vasta vajaa vuosisata”, Sipilä toteaa. Siksi hänestä tuntuu hyvältä mennä puhumaan esimerkiksi Afrikkaan oman kielen ja kulttuurin säilyttämisen tärkeydestä.

”Työskentelin kirjastoseuran kautta Tansaniassa 20 vuotta sitten. Siellä järjestettiin koulutusta eteläafrikkalaisille pakolaisille. Heidän tulevaisuutensa näytti hyvin epävarmalta, apartheid oli vastikään päättynyt. Kirjastoalan koulutus oli monelle heistä tilaisuus pitää toivoa yllä. Nyt menen mielelläni katsomaan, miten yhteiskunta siellä on kehittynyt näiden 20 vuoden aikana.”

Sinikka Sipilän siviiliammattia kirjastoseuran toiminnanjohtajana hoitaa nyt opetusministeriön kustantama sijainen. Sipilä seuraa kuitenkin edelleen seuran asioita ja osallistuu hallituksen kokouksiin aina ehtiessään.

Minna Kaukonen Singaporen Kansalliskirjastossa.

SUOMI NÄKYVÄSTI ESILLÄ IFLA:SSA

Suomi oli näkyvässä roolissa Singaporen konferenssissa monella tavalla. Suomen kirjastoseuran puheenjohtaja Sinikka Sipilä aloitti kaksivuotisen IFLA:n presidenttikautensa konferenssissa. Kauden avajaisiin sisältyi juhlava vastaanotto sekä ohjelmakokonaisuus, jossa käsiteltiin Sipilän kaudelle valitsemää teemaa *Strong libraries, strong societies*. Suomen merkitys näkyy myös IFLA:n työryhmätyöskentelyssä. Tällä hetkellä IFLA:n työryhmissä on yli 20 suomalaista. Näistä sananvapautta ja tietoon pääsyä edistävä FAIFE-komitea (*Committee on Freedom of Access to Information and Freedom of Expression*) on ollut merkittävässä asemassa viime vuosina.

Kansalliskirjaston ylikirjastonhoitaja Kai Ekholm johti FAIFE-komiteaa vuodesta 2009. Hän luovutti Singaporen konferenssissa paikkansa seuraajalleen, Skotlannin kansalliskirjaston Martyn Wadelle. FAIFE:n näkyvyys ja merkittävyys on Kai Ekholmin puheenjohtajakaudella kasvanut huomattavasti ja FAIFE on tullut tunnetuksi sosiaalisessa mediassa. Sananvapaus,

yksityisyyden suoja ja tietosuojat ovat nousseet näkyvään asemaan järjestön uudessa strategisessa linjauksessa (IFLA Trend report, <http://trends.ifla.org/>).

IFLA Newspaper Sectionin uusi puheenjohtaja Kansalliskirjastosta

Erikoissuunnittelija Minna Kaukonen Kansalliskirjaston digitointi- ja konservointikeskuksesta valittiin IFLA:n sanomalehtijaoston puheenjohtajaksi elokuun lopusta 2013 alkaen. Sanomalehtijaosto on foorumi, jonka kiinnostuksen kohteena ovat kaikki sanomalehtiin ja uutisiin liittyvät aiheet. Jaosto on muun muassa työstänyt sanomalehtien digitoinnin ohjeistusta. Jaoston alaan kuuluvat esimerkiksi metatietostandardit, käyttäjätystävällisten digitaalisten sanomalehtipalvelujen kehitys ja sanomalehtien säilytys.

Tulevana vuonna sanomalehtijaosto järjestää kaksi tapahtumaa: kansainvälisen sanomalehtikonferenssin *Start Spreading the News* Salt Lake Cityssä Yhdysvalloissa helmikuussa 2014 sekä IFLA:n vuosikokouksen ennakkokonferenssin Genevessä Sveitsissä elokuussa 2014.

”Edeltäjälläni Ingrid Parentilla oli kaksi avustajaa, jotka kirjoittivat hänelle puheita eri tilaisuuksia varten. Toistaiseksi olen toiminut pääasiassa yksin, kunhan puheiden kieliasu tarkistetaan. Joskus olen myös saanut apua kollegoilta. IFLA:n puheenjohtaja saa osakseen paljon huomiota ja vastaanotto on ollut hyvä kaikkialla. Ihan kaikkiin tilaisuuksiin puheenjohtajan ei

pidä osallistua, vaan järjestön profiili pidetään korkealla ja keskitytään tärkeimpiin asioihin”, Sipilä linjaa.

Matkapäivien välissä hän aikoo kuitenkin ehtiä silloin tällöin mökille ja saunaan.

”Viimeisen 15 vuoden aikana olen käynyt töissä Helsingissä Hämeenlinnasta asti ja vapaa-aika on jäänyt vähiin. Haluaisin lukea

enemmän kirjoja, käydä elokuvissa ja tavata ystäviä. Tätä kaikkea on luvassa sitten vuonna 2015 kun toimintakauteni päättyy”, Sipilä suunnittelee. Sitä ennen hänen presidentin roolinsa yhtenä tärkeänä vahvuutena on kyky nukkua hyvin matkoilla, vaikka sitten lentokoneissa.

”Vielä en ole suostunut kokemaan jet lagia”, Sipilä kertoo. /

”On tallennettava tulevaisuus, ei menneisyyttä”

Joulukuusta 2001 asti Kansalliskirjastoa johtanut Kai Ekholm taiteilee monissa eri rooleissa kirjastossa, maailmalla, verkossa, vaikuttajana ja kirjoittajana. ”Ihminen jaksaa paljon, kun saa itse ladata taakkansa”, Ekholm sanoo syntymäpäivähaastattelussaan.

TEKSTI: **KIRSI AHO**

KUVAT: **VEIKKO SOMERPURO**

Ylikirjastonhoitajan työhuone on siirtynyt kirjaston päärakennuksen sisäremontin takia Fabianiaan. Kai Ekholm tuntee olevansa siellä vähän syrjässä ylhäisessä yksinäisydessään, kun sihteerinkin työhuone on nyt eri kerroksessa ja ovet eivät enää avaudu sieltä suoraan Kansalliskirjaston kupolisalin ylälehterille. Linnoittautuminen ovien taakse ei muutenkaan kuulu Ekholmin tyyliin.

”En koskaan istu täällä seitsemältä aamulla työpöydän takana, vaan aloitan päivän lempikahvilassani La Torrefazionessa Kluuvissa. Luen siellä lehdet, suunnittelen päivän aikataulut ja tapaamiset, jopa niihin sopivat mielentilat etukäteen”, Ekholm kuvailee työtapaansa.

Viime elokuussa Singaporen IFLA-kokouksessa Ekholm luovutti paikkansa FAIFE:n eli kansainvälisen sananvapausjärjestön puheenjohtajana seuraajalleen. Tehtävä oli luontevaa jatkoa Ekholmin kiinnostuksen kohteille. Hänen kirjallisessa tuotannossaan keskeisiä aiheita ovat kielletyt kirjat, sensuuri ja sananvapauden rajoitteiden ilmi tuominen.

Luottamustehtävät eivät kuitenkaan jää tähän: Ekholm jatkaa CENL:in eli Euroopan kansalliskirjastojen johtajien järjestön varainhoitajana vuoteen 2015.

”Kansainväliset tehtävät eivät ole sen kummempia kuin kotimaisetkaan. Ihmiset tahtovat samoja asioita kaikkialla. Ainoa merkittävä ero on se, että ulkomailla kiittää enemmän kuin Suomessa”, Ekholm kuittaa.

Työtään ylikirjastonhoitajana hän kuvailee haastavaksi. Roolin taakse olisi helppo jäädä pönöttämään. Ekholmin mielestä johtamistyössä on jatkuvasti ajateltava asiakasta ja tulevaisuutta. Hän mainitsee Nokian varoittavana esimerkkinä siitä, mitä tapahtuu, kun asiakkaan eli peruskäyttäjän tarpeet unohtuvat. Kirjaston tehtävä on tuoda palvelut mahdollisimman lähelle asiakasta.

”Yritän pitää mielen jatkuvassa liikkeessä, asiat on yritettävä nähdä loppuun saakka. Jos ihmiset voi jakaa kettuihin ja siileihin, olen varmasti se kettu, joka osaa monta asiaa. Opettelen tekemällä. Kun pistää itsensä alttiiksi, oppii. On onni, että olen saanut olla monessa mukana.”

KIRJOITTAVA KYLÄHULLU

Kai Ekholm näki kirjojen sähköisen tulevaisuuden jo vuonna 1989 ja julkaisi tuolloin aiheesta ensimmäisen artikkelinsa, ”kylähullun”

Lokakuun 15. päivä 60 vuotta täyttänyt Kai Ekholm työpaikkansa edessä.

maineen uhallakin. Harva osasi tuolloin enustaa, missä määrin sähköinen julkaiseminen hallitsee elämää tällä vuosituhanella.

”Sanankäyttö on vahvuuteni. En osaa lukea karttoja, eksyn helposti. Mutta sanat ovat tapani hahmottaa asioita ja maailmaa. Ihmiset tarvitsevat sanoja ymmärtääkseen toisiaan”, parikymmentä tietokirjaa julkaissut Ekholm sanoo. Kirjoitustaidon taustalla ovat 16-vuotiaana aloitetut senttarin työt eri lehdistöille: Demarille, Aviisille, Suomen Kuvalehdelle, Helsingin Sanomille ja Uudelle Suomalaiselle. Riihimäkeläisen yksinhuoltajaäidin pojalle kirjoittamisen tuomat lisätulot olivat tarpeen, lähikirjaston palveluista puhumattakaan. Kirjojen lisäksi myös musiikki ja eri alojen lehdet tulivat tutuiksi koulun jälkeisillä kirjastoreissuilla.

”Lehtijutun ja tietokirjan kirjoittamisessa on samoja aineksia. Kun kirjoitan tietokirjaa, kevään mittaana kerään taustoja aiheeseen tutustuakseni. Syksyllä olen jo jonkinlainen asiantuntija”, Ekholm sanoo.

Fiktiivisen tekstin kirjoittaminen onkin sitten asia erikseen. Kustannusyhtiö Atena julkaisi tänä syksynä Ekholmin esikoisdekkarin *Niiden kirjojen mukaan teidät on tuomittava*. Dekkarin rikosnäyttämönä toimii Kansalliskirjasto: kupolialista löydetään kirjojen keskeltä tyttölapsen balsamoitu ruumis, jonka alkuperän kartoittaminen johtaa karneiden sotatapahtumien jäljille. Toisen maailmansodan kauhujen vastapainoksi Ekholm viljelee huumoria ja pistää henkilöidensä suuhun hauskoja ilmaisuja.

”Kerään sanontoja yhdessä vaimoni Kaisan kanssa. Juuri äskettäin mietimme, käyttäkö kukaan enää sanontaa ’nakella niskojaan’. Huumori on kautta historian ollut suomalaisen tapa selviytyä. Se on kolhittua humanismia, murjaisuja.”

SUOMI – MAAILMAN LASIVERANTA

Kai Ekholmin mielestä Suomessa on tehty oikeita ratkaisuja kirjastoalalla, vaikka taloudessa on ollut tiukkaa. Monet vanhat sivistysvaltiot, kuten Italia, Espanja ja Kreikka ovat tinki-neet kirjastopalveluista rahapulaan vedoten.

Kansainvälisestä näkökulmasta Suomi onkin sananvapauden lintukoto.

”Pohjoismaita voisi kuvailla maailman lasiverannaksi. Sananvapaus on meillä jotain aivan muuta kuin mitä se maailmalla on. Suomalaiset eivät täysin käsitä, millainen sananvapaus meillä vallitsee”, Ekholm sanoo.

Edward Snowdenin vuoto NSA:n harjoittamasta laajamittaisesta valvonnasta oli tänä vuonna eräänä keskustelunaiheena FAIFE:n kokoontumisessa. Ekholmin mielestä Snowden yksinkertaisesti teki sen työn, mikä olisi kuulunut laiskalle ja välinpitämättömälle medialle.

”Snowden toimi kuten eettinen hakkeri tekee: jakoi tietoa maailmalle. Sen sijaan että huomio olisi kiinnittynyt hänen paljastamiinsa epäkohtiin, se kiinnittyikin häneen itseensä. Media ja maailma voivat olla julmia. Mutta historia osoittaa, että jälkikäteen katsottuna sensuuri on aina tehnyt itsensä naurunalaiseksi.”

KIRJASTOURAN KOHOKOHDAT JA PETTYMYKSET

Kansalliskirjastouran parhaat hetket ovat Ekholmin mielestä olleet niitä, kun media on vienyt kirjaston viestin ihmisten aamukahvipöytään. Esimerkiksi vuonna 2004 toteutettu *Pelasta kirja* -kampanja sai runsaasti huomiota, samoin kirjaston monet upeat näyttelyt ja palkinnot.

”Minua on erityisesti turhauttanut se, että 1900-luvun sanomalehtiä ei ole saatu verkkoon tekijänoikeuslain rajoitusten vuoksi. Vertailun vuoksi: Norjassa keskeisin kirjaineisto on digitoitu verkkoon. Jos joku kokee kaupallisten intressiensä kärsivän, kyseisen kirjan voi poistaa sieltä.”

Vuodesta 2012 alkaen vaihteittain avautuva Kansallisen digitaalisen kirjaston asiakasliittymä Finna on kirjastojen, arkistojen ja museoiden yhteinen palvelu, jonka kautta kansalaiset saavat käyttöönsä monipuolisia aineistoja. Ekholm kokee tämän kirjastoverkon ja Kansalliskirjaston hienona yhteistyönä. Se yhdistää uudella tavalla kaikki muistiorganisaatiot.

Ekholm toivoo, että keskeiset kirjastoalan lait tarkistettaisiin. Myös nykyinen kulttuurirahainestolaki on syytä uudistaa.

”Tanskassa valmistellaan vuodeksi 2015

Juhlakirja-toimikunnan puheenjohtaja Hannu Niemi luovutti Kai Ekholmille juhlakirjan.

vapaakappalelakin, jossa luovutettava julkaisu – kirja, lehti, äänite tai elokuva – on lähtökohtaisesti sähköisessä muodossa. Painettu tuote täydentää tätä tarvittaessa. Tämä on mielestäni oikeanlainen ratkaisu. Meidän on keskityttävä tulevaisuuden tallentamiseen järkevimmällä mahdollisella tavalla.”

RENTOUTUMISTAPOINA MUSIIKKI, KIRJAT JA RUOKA

Osvien sanontojen lisäksi Kai Ekholm keräilee 1950- ja 60-luvun musiikkilaitteita. Hänellä on talonsa yläkerrassa oma ”miesluola”, joka on lattiasta kattoon täynnä hifi-laitteita ja äänitteitä. Siellä hän kuuntelee musiikkia, esimerkiksi Billie Holidayta, mahdollisimman alkuperäisellä äänellä, jonka hienosäätöön hän on valmis uhraamaan aikaa ja vaivaa.

”Musiikkiguru Pekka Gronow ja dekkaristi Matti Rönkä vierailivat luonani testaamassa putkivahvistimet ja kaapelit, ja kuulemma kaikki oli kohdallaan”, Ekholm riemuitsee. Musiikin kuuntelun lomassa hän ehtii myös lukea.

”Oma kirjoitustyylini on ehkä hiukan anarkistinenkin. Jos mieltäisi, että mitähän yliopiston rehtorikin tästä ajattelee, en voisi kirjoittaa riviäkään. Jokainen kirjoittaja haluaa luoda jotain, mitä ei ennen ole tehty.”

Kuusikymppisiään Kai Ekholm juhlii perhe- ja ystäväpiirissä. Juhlissa tarjotaan hänen keittiöbravuuriaan, valkosipulilla täytettyä karitsanreittä sinappi-yrttikuorrutuksella. Tarjoilusta saavat nauttia jo aikuisiksi varttuneet pojat, joista kaksi vanhinta työskentelee it-alalla ja nuorin opiskelee lääketiedettä. Ekholm saatteli vastikään iäkkään äitinsä puolisoineen yksityiseen hoitokotiin ja kutsuu tätä vaihetta elämässä ”vanhenemisen approbaturiksi”. Hän ei salaile sitä, että toivoisi jo kovasti tulevansa isoisäksi. Hifi-viritettyjen lastenlaulujen odottaessa vielä vuoroaan hän aikoo keskittyä vapaa-ajallaan kirjoittamiseen.

”Nappaan sieltä täältä sanoja ja lauseita, vaikka lehtiotsikon kaupan kassajonossa seistessäni, ja alan kehitellä tarinaa. Seuraavan kirjan asetelma on jo valmis”, ylikirjastonhoitaja paljastaa. /

Bibliografisen kuvailun paradigman muutos tarkoittaa kirjastoissa työprosessien ja osaamisen mullistusta. Kirjastometatiedon – kirjastodatan – merkitys tulee laajenemaan. Kirjastot verkottuvat nykyistä laajemmin ja monitahoisemmin, kirjoittaa Kansalliskirjaston Tutkimuskirjaston johtaja Liisa Savolainen.

TYÖN MUUTOS JA VERKOTTUMINEN

Uudessa kuvailutyössä kuvailun ytimessä ei enää ole fyysinen julkaisu, vaan tietosisällön analyysi. Kuvailija tuottaa entiteettien kuvailuja eli määrittelee käsitteitä, tekijöitä ja ilmiöitä. Kuvailun fokus siirtyy laajempaan kulttuuriseen kontekstiin, jossa kuvailijan tehtävänä on tunnistaa käsitteitä ja tekijöitä sekä asettaa niitä keskenään suhteisiin. Olennaista on hyödyntää jo tehtyjä kuvauksia ja toisaalta antaa omat tuotoksensa toisten hyödynnettäväksi. Yhtäkkiä yksin puurtavasta luetteloijasta on tullut globaalisti verkottunut metadatatuoottaja. Myös kuvailijan työ on aivan eri tavalla julkista kuin ennen.

Muutos tarkoittaa mentaalista uudelleen orientoitumista. Työn näkyvyyden myötä myös vaateet osaamiseen kasvavat. Osaamisen ylläpito on jatkuvaa toimintaympäristön ja kulttuuristen muutosten seuraamista sekä sanastotyön ja käsitteiden määrittelyn ymmärtämistä. Laajaa yleissivistystä sekä kulttuuristen ilmiöiden ymmärtämistä vaaditaan kenties vieläkin enemmän kuin nykyisin.

Toisaalta olemme vasta muutoksen kynnyksellä. Vielä emme osaa vastata kysymykseen, miten yksittäisen luettelijan työ konkreettisesti muuttuu. UKJ-projektin (Uusi kirjastojärjestelmä -projekti) myötä hahmotellaan kuvailijan uusia työvälineitä ja tiedon tallennuksen uusia rakenteita, mutta työn mentaalinen muutos on järjestelmän vaihdosta suurempi ja todentuu monissa kirjastoissa vasta seuraavalla vuosikymmenellä.

ROOLIEN JAKO KIRJASTO- TOIMIJOIDEN KESKEN

Uudessa kuvailuympäristössä tulee tapahtumaan sekä hajaantumista että keskittymistä. Kuka tahansa missä tahansa kirjastossa voi tuottaa entiteettien kuvailuja ja antaa niitä toisten hyödynnettäväksi. Samaan aikaan kaikkien ei kannata panostaa voimavarojaan osaamista vaativaan kuvailutyöhön, vaan kulttuurisesti keskeisen ja toisaalta erikois-

aineiston kuvailuentiteettien tuotanto keskittyy.

Kansalliskirjasto on omassa kuvailutyössään panostanut auktoriteettitietojen – eli suositeltujen nimenmuotojen ja asiasanojen – luomiseen. Koska Kansalliskirjaston vastuulla on kansallisbibliografiatyön myötä vastuu kansallisen aineiston kuvailusta, on luontevaa että keskeiseltä osin kansallista julkaisutuotantoa koskevien entiteettien kuvailut tuotetaan Kansalliskirjastossa. Tämä ei toki tarkoita, etteikö muitakin kuvailujen tuottajia olisi. Kuitenkin yhtenäisyyden ja laatutason ylläpito tarkoittaa työn osittaista keskittymistä.

Entiteettien kuvailutuotanto ja sen ohjaus ottaa mallia sanasto- ja ontologiatyöstä. Tuotantoa ohjataan verkoston kautta, jolloin erikoisalojen toimijat keskittyvät omaan alansa ja Kansalliskirjasto sovitulla yhteistyömallilla rakentaa peruskäsitteistöä. Tämä voisi olla visio tulevaisuudesta.

Mitä kuvailutyö sitten on perusasiakaspalvelua antavassa kirjastossa? Nykyisinkään kuvailutyö ei ole painottunut kirjastoverkossa, vaan työ suuntautuu asiakas- ja verkkopalveluun sekä aineistojen valintaan ja tarjontaan. Myös tulevaisuudessa on tavoitteena, että kirjastoverkko hyötyy yhä enemmän yhteisesti tuotettavista ja käytettävistä metatiedoista. Kirjastoverkko voi keskittyä asiakaisiin, kun Kansalliskirjasto tuottaa infrastruktuuria, ohjeita ja toimii toisia kirjastoja tukevana osaamiskeskuksena.

Syvällistä kuvailuosaamista ei ole mahdollista – eikä tarpeenkaan – ylläpitää kaikissa kirjastoissa. Kansalliskirjastolle tällainen osaamistavoite on annettu jo lainsäädännöllisten tehtävien myötä. Kansalliskirjasto kehittää kansallisia kirjastoaineiston kuvailusääntöjä ja on mukana kansainvälisessä kehittämisessä. Kansalliskirjaston tavoitteena on ylläpitää sellaisia toimintavoimavaroja, joilla keskittyminen kuvailutyön syvälliseen osaamiseen on mahdollista.

Erityisesti siirtymävaihe MARC-formaattipohjaisesta kuvailusta RDA:n mukaiseen kuvailuun tulee olemaan haastava. Kyse on isosta paradigman muutoksesta, jossa ratkai-

Kirjoittaja on Kansalliskirjaston Tutkimus-
kirjaston johtaja Liisa Savolainen.

/ Kansalliskirjaston tavoitteena on ylläpitää sellaisia toimintavoimavaroja, joilla keskittyminen kuvailutyön syvälliseen osaamiseen on mahdollista.

sut on luotava vähitellen. Valmiita ratkaisuja ei kaikkiin kysymyksiin ole heti saatavilla, vaan siirtymävaihekin edellyttää kirjastoverkolta uudenlaista työmuotoa eli aitoa verkottumista ja yhteistyötä. Kansalliskirjaston isot kansalliset hankkeet – Melinda ja UKJ – kehittävät jo yhteistyömuotoja kirjastojen kesken. Mutta organisaatiotason yhteistyö ei ole riittävää, tarvitaan syvää verkottumista nimenomaan asiantuntijoiden kesken. Toisaalta avoimen linkitetyn datan periaatteiden mukaisesti on myös kestävä monimuotoisuutta ja useiden toimijoiden samanaikaisuutta.

KIRJASTOT NÄKYVÄMMIKSI

RDA:n mukainen kuvailutyö tuottaa kirjasto-dataa avoimena ja linkitettyinä. Avoimen linkitetyn datan periaatteena on datan uudelleen käyttö. Kerran tuotetusta ja avoimena julkaistusta datasta voidaan rakentaa uusia sovelluksia. Kirjastojen – erityisesti kansalliskirjastojen – rooli tulee näkymään konetun- nisteisen metatiedon tuottajana. Kansainvälisesti kansalliskirjastojen auktoriteettitietoja – metatietoa tekijöistä, teoksista ja käsitteistä – toivotaan osaksi kansainvälisiä metadata-rekistereitä, jotta rekistereiden ytimeen saadaan ns. laatudataa.

Toinen näkökulma kirjastojen näkyvyyden lisääntymiseen on se, että kirjastojen suljetut tietokannat avautuvat avoimesti verkkoon haettaviksi. Kirjastojen fyysiset kokoelmat tulevat näkyviin, ja erityisesti harvinaiset aineistot paremmin käyttöön. Isoilla ja vanhoilla kirjastoilla sitten ongelma onkin enemmän se, miten vanhat ja kiinnostavat kokoelmat saadaan kuvailuiksi ja yleiseen verkkotietoisuuteen.

Kirjastojen etulyöntiasema digitaalisessa toimintaympäristössä on syvä kuvailevan metatiedon osaaminen. Kirjastoilla on jopa vuosisatojen osaaminen tiedon kuvailussa. Kirjastot ovat myös pystyneet kansainvälisesti ja kansallisesti sopimaan yhtenäisistä säännöistä kuvailujen tuottamisesta. Tällä kirjastojen ydinosaamisella on nyt uusi renessanssi digitaalisessa maailmassa. /

Aineistojen kuvailutiedot ovat avain tietoon

TEKSTI:

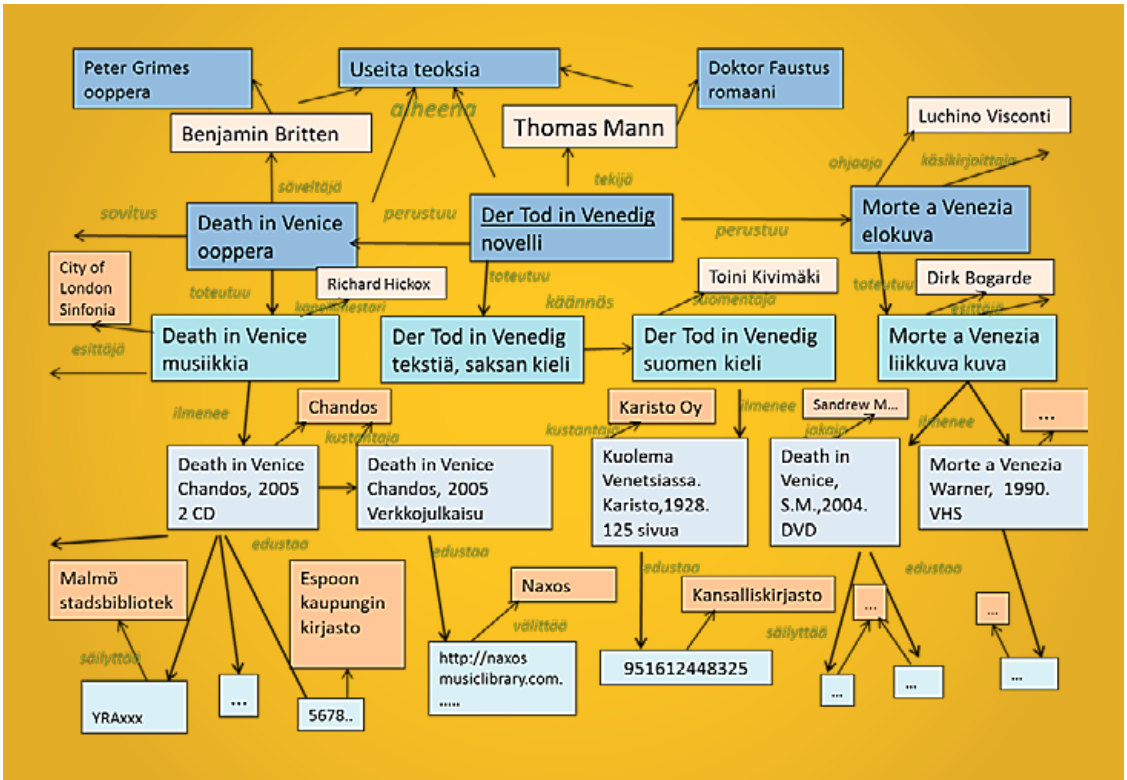
MARJATTA AUTIO-TUULI, MAARIT HUTTUNEN,
KATRI KANANEN JA MARJA-LIISA SEPPÄLÄ

Kirjaston aineistoista tuotetaan kuvailevia tietoja kirjaston tietokantoihin, jotta kirjaston käyttäjä voisi löytää haluamansa aineiston mahdollisimman vaivattomasti. Aineistoja täytyy kuvailla siten, että tiedonhakijalla on mahdollisuus

- hahmottaa, mitä aineistoa tietystä aihealueesta on tarjolla kirjastossa
- tunnistaa kuvailutietojen perusteella etsimiään aineistoja
- valita parhaiten tarpeitaan vastaava aineisto, esim. kieliversio
- hankkia aineiston käsiinsä
- navigoida tietokannassa.

Kirjastoaineistoihin liittyvien kuvailutietojen pitää siis olla tarpeeksi moninaiset, jotta ne ohjaisivat tiedonhakijan aineiston luo.

Kuvailutietojen tallentaminen aineistoista on kirjaston ydintoimintaa, jota ilman kirjaston kokoelmia ei

pysty tehokkaasti käyttämään. Kirjastojen rikkaita kuvailutietoja ei valitettavasti osata hyödyntää tiedonhaussa riittävästi, vaan kirjaston tietokanta/luettelo nähdään vain aineiston paikantamisen välineenä. Lähivuosien aikana tilanteeseen on tulossa muutos, kun kirjastot uudistavat kuvailutietojensa rakenteen. Tavoitteena on muokata kuvailutietoja siten, että niitä voidaan jatkossa helpommin hyödyntää verkossa tehtävissä tiedonhaussa.

TIEDONHAUN TUKEMINEN

Kansalliskirjasto on aktiivisesti mukana kansainvälisessä kuvailutietojen kehittämistyössä. Kuvailutietoa palastellaan kansainvälisten käsitteiden mukaisiin osajoukkoihin, joiden avulla sekä kuvailutietojen tuottamisesta että niiden hyödyntämisestä eli tiedonhausta saadaan mahdollisimman ekonomista. Kuvailutietojen tuotannossa ekonomisuus tarkoittaa useammalle organisaatiolle yhteisten osioiden, kuten henkilöiden ja yhteisöjen kuvailujen, hyödyntämistä esimer-

kiksi arkistojen, museoiden ja julkaisualan kesken. Kansainvälisellä tasolla eri maiden kansalliskirjastot voivat jatkossa entistä paremmin hyödyntää toistensa kuvailuja.

Tiedonhakijan näkökulmasta järkevästi palasteltu kuvailutieto on ohjaavaa ja kontekstuaalista. Tiedonhaun ohjaavuus syntyy kuvailutietojen oksamaisesta rakenteesta.

Verkkoympäristössä kuvailutietojen on mahdollistettava kartoittava ja selaileva tiedonhaku, mikä voidaan ajatella vastaavan kirjaston hyllyjen välissä tapahtuvaa silmäilevää aineistotarjonnan kartoittamista. Verkkoympäristössä selailun ei tosin rajoitu yhteen aihealueeseen, kirjastoon tai edes yhden maan kirjastoihin, jos kuvailutiedoissa on hyödynnetty useammalle toimijalle yhteisiä kuvailutietoja ja jos kuvailutietoja on linkitetty toisiinsa.

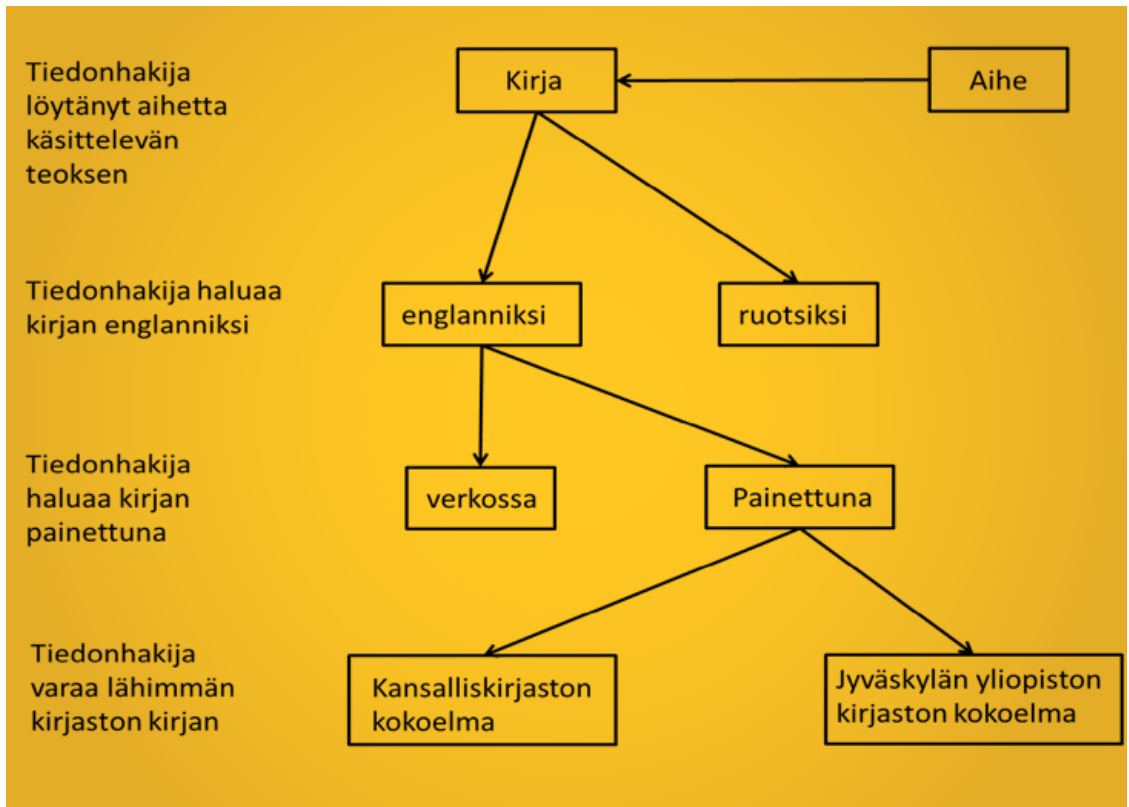
Esimerkki kuvailutietojen yhteiskäytön vaikutuksesta tiedonhakuun:

Sibelius-hakutermillä voi löytää

→ Sibeliuksen julkaisemia teoksia kirjastoista

→ Sibeliuksen kirjeenvaihtoa arkistoista

Esimerkki tiedonhaku-prosessin etenemisestä latvasta juureen.

Kuva kuvailutietojen linkittymisestä.

→ Sibeliuksesta tehtyjä maalauksia museoista.

Esimerkki kuvailutietojen linkittämisen vaikutuksesta tiedonhakuun:

Kuolema Venetsia -hakuterminä voi löytää suomenkielisen painetun kirjan lisäksi myös

→ saksankielisen alkuteoksen *Der Tod in Venedig*

→ alkuteoksen kirjoittajan Thomas Mannin tiedot ja hänen tekemiään muita teoksia, kuten teoksen *Doctor Faustus*

→ saksankielisestä alkuteokseen perustuvan oopperan *Death in Venice* ja oopperan säveltäjän Benjamin Brittenin ja hänen säveltämiään muita teoksia.

Toisiinsa linkitetyt kuvailutiedot siis tarjoavat tiedonhakijalle kontekstin, jossa on helppo löytää uusia ja assosiativisiakin tiedonhakupolkuja.

Ekonomisuuden, ohjaavuuden ja kontekstuaalisuuden lisäksi kuvailutietojen on oltava luotettavia ja tarkkoja. Julkaiseminen on helppoutunut verkossa ja monimuotoisten julkaisujen määrä on huomasti lisääntynyt. Yleises-

ti käytetyt julkaisujen tunnisteet, kuten ISBN, eivät enää riitä takamaan tiedon löytymistä. Kansainväliset teos- ja tekijätunnisteet kuvailutiedoissa auttavat tiedonhakijaa erottamaan samannimiset henkilöt tai teokset toisistaan.

Jotta kirjastojen moniulotteista kuvailutietoa voitaisiin hyödyntää verkon tiedonhakuympäristöissä, on kuvailutiedot esitettävä verkon hakukoneiden kielellä ja vapautettava ne kirjastotietokannoista avoimeen verkkoon. Tunnisteilla on keskeinen rooli kuvailutietojen konekielistämisessä ja linkittämisestä. Joustavat kuvailutiedot edellyttävät ketterästi muokattavaa asiakaspintaa, joka mahdollistaa kuvailutietojen täysimääräisen hyödyntämisen.

Toimintaympäristön muuttuessa aineistojen laadukkaasta kuvailusta on tullut entistäkin keskeisempää kirjastoissa tiedon ja aineistojen löytyvyyden edistäjänä. /

Kirjoittajat työskentelevät Kansalliskirjastossa eri tehtävissä.

METATIETO ON KUVAILUTIETOA ELI TIETOA TIEDOSTA

- Kirjastojen metatieto on kirjastoaineistojen sisältöjä, tallennusvälinettä ja julkaisutapaa kuvailevaa tietoa tai se koskee aineistojen käyttöehtoja ja saatavuutta.
- Kuvailevaa metatietoa käytetään hyvin moniin eri tarkoituksiin tiedonhaussa, aineistojen paikantamisessa ja lainauksessa, aineistojen hankinnassa, tekijänoikeuskysymyksissä sekä julkaisutuotannon tilastoinnissa.
- Kirjastojen metatietotyö on bibliografista kuvailua, sisällönkuvailua ja nimiauktoriteettityötä.
- Kokoelmanhallintaan liittyvää metatietotyötä on kapalekohtaisten tietojen, kuten käyttöoikeustietojen vienti kirjastotietokantoihin.
- Kuvailusäännöissä annetaan ohjeet bibliografisille kuvailutiedoille. Suomessa käytössä ovat kansainvälisen bibliografisen kuvailun ISBD-ohjeisto (International Standard Bibliographic Description). Täydellinen bibliografinen tietue koostuu lisäksi hakutiedoista, asiasanoista ja luokkamerkinnöistä. Suomalaisen luettelointisääntöjen hakutietojen valintaan annetaan ohjeistus Hakutiedot-osassa, joka perustuu AACR2-säännöstöön (Anglo-American Cataloguing Rules). Asiasanat ja luokat löytyvät erillisistä sanastoista ja luokituskaavioista.
- Käytössä olevissa kirjastojärjestelmissä metatieto rakennetaan koneymmärrettävään muotoon MARC21-yhtenäisformaattilla tai sen kansallisella sovelluksella.
- Monimuotoisten verkkoaineistojen hallinnan tarve on tuonut uudenlaiset haasteet kirjastojen metatiedon tallentamiselle, esittämiseksi ja käytettävyydelle.
- Lähivuosina kuvailussa otetaan käyttöön tiedonmallinnukseen teoriaan pohjautuva RDA-kuvailustandardi ja semanttisen webin työvälineet: ontologiamuotoiset sanastot ja globaalit tunnisteet sanastojen termeille.

Katri Kananen
Kansalliskirjaston kirjastonhoitaja

Metatietoa tehdään talkoovoimin

Kansalliskirjaston digitointi- ja konservointikeskus aloitti kokeilun, jossa käyttäjät täydentävät Historiallisen sanomalehtikirjaston metatietoa. Talkoistaminen tarjoaa kirjastoille myös paljon muita mahdollisuuksia.

TEKSTI: PÄIVI PIISPA

Suomalaiset kirjastot ovat olleet innokkaita ottamaan käyttöön tietotekniikkaa. Esimerkiksi tietokannat ovat parantaneet aineistojen käytettävyyttä 1980-luvulta asti.

Viimeaikaisin kehitys liittyy aineistojen digitointiin: aineistot ovat yhä useammin sähköisessä muodossa, käyttäjän saatavilla ajasta ja paikasta riippumatta. Käyttäjän on myös entistä helpompi löytää etsimänsä dokumentti, kun haku on laajentunut nimikkeistä sisältöihin.

Eräs digitoiduista arkistoista on Historiallinen sanomalehtikirjasto. Kansalliskirjasto on digitoinut sanomalehtikirjastoon valtaosan Suomessa vuosina 1771–1910 ilmestyneistä sanomalehdistä. Sivuja on noin kaksi miljoonaa ja ne ovat käytettävissä selaimen kautta kenen tahansa tietokoneelta. Sanomalehdet ovat kirjastojen kysytyimpiä aineistoja ja usein niitä käytetään esimerkiksi yhteiskunnallisen tutkimuksen tai sukututkimuksen lähteenä.

Lehdet sähköiseen muotoon muuttanut Kansalliskirjaston Digitointi- ja konservointikeskus kehittää uusia menetelmiä, joilla digitaalisten aineistojen, kuten Historiallisen sanomalehtikirjaston, käytettävyyttä voidaan parantaa. Tätä varten on perustettu muun muassa uusi professuuri, johon nimetään henkilö syksyn 2013 aikana.

Vielä alkuvaiheessa oleva keino on joukoistaminen, jota myös talkoistamiseksi tai englanniksi crowdsourcingiksi kutsutaan.

Digitointi- ja konservointikeskus aloittaa kokeilun, jossa käyttäjät voivat osallistua Historiallisen sanomalehtikirjaston metadatan tuotantoon.

Palvelua testataan syksyllä 2013, ja se avataan yleisölle todennäköisesti vuoden 2014 alussa.

”Käyttäjät voivat merkata historiallisista sanomalehdistä ja aikakauslehdistä artikkeleita tai leikkeitä ja lisätä niihin asiasanoja, genren ja aihealueen”, Kansalliskirjaston Digitointi- ja konservointikeskuksen tietojärjestelmäasiantuntija Jukka Kervinen kertoo sanomalehtikirjaston uusista toiminnoista.

Käyttäjien tekemät lisäykset tulevat parantamaan hakujen tarkkuutta. Kahden miljoonan sivun joukosta löytyy käyttäjän hakemilla sanoilla myös sellaisia osumia, jotka eivät täysin vastaa käyttäjän etsimää aihepiiriä. Käyttäjä voi tehdä artikkeleista tai leikkeistä myös lyhyitä tiivistelmiä, mikä helpottaa artikkeleiden käyttöä, sillä suuri osa Historiallisen sanomalehtikirjaston artikkeleista on kirjoitettu fraktuuralla.

Suuri syy avun hakemiseen käyttäjiltä on se, että kattavan metadatan lisääminen laajoihin digitaalisiin aineistoihin vie paljon aikaa.

”Talkoita käytetään artikkeleiden tai leikkeiden merkkauttamiseen ja asiasanojen lisäämiseen, sillä Kansalliskirjaston resurssit eivät riitä kaiken aineiston käsittelemiseen”, Kervinen sanoo.

CROWDSOURCING

= joukkouttaminen, talkoistaminen,
yleisön osallistaminen

Sanastokeskus TSK:n julkaiseman sosiaalisen median sanaston mukaan joukkouttamisessa ongelma annetaan ratkaistavaksi tai tehtävä suoritettavaksi ennalta määrittelemättömälle joukolle avoimen kutsun avulla. Joukkoistamista voidaan lähtökohtaisesti käyttää yritysten ja organisaatioiden kaikilla osaluilla ja siihen voivat osallistua kulloisenkin alan ammattilaisten lisäksi harrastajat ja muuten alasta kiinnostuneet

Lähde: Wikipedia (joukkoistamalla tehty tietosanakirja)

TEKSTIKORJAUKSIA, VALOKUVA-ARKISTOJA JA SÄHKÖISIÄ KIRJOJA

Vähenevät resurssit ja kasvava digitaalisen aineiston määrä eivät kuitenkaan ole ainoita syitä, miksi talkoistamista kannattaa käyttää. Talkoot eivät Jukka Kervisen mukaan tule koskaan korvaamaan työtä, jonka kirjastoalan ammattilaiset tekevät erikoisosaamista vaativan aineiston luetteloinnissa, vaikkapa latinankielisen aineiston parissa, mutta se voi täydentää sitä.

Yleensä joukkoistamisen avulla yritykset ja yhteisöt ovat hakeneet ideoita uusille tuotteille tai palveluille, tai hakeneet sisältöä jo olemassa oleviin palveluihin.

”Talkoistaminen tulee kirjastoalallakin mahdollistamaan aivan uudenlaisia asioita”, Kervinen sanoo.

Maaillalla on jo kokeiltu talkoistamisen mahdollisuuksia kirjastoalalla. Internetistä, talkoistamisen avaintekijästä, löytyy jo paljon esimerkkejä siitä, mitä yhteisön avulla on saatu aikaan. Eri maissa, muun muassa Australiassa, ja Iso-Britanniassa, on tehty tekstikorjauksia digitoituihin sanomalehtiartikkeleihin ja kerätty kansallista kuva-arkistoa, luokiteltu valokuvia, kerätty tietoa sukututkimusta varten, ja jopa kirjoitettu yhdessä sähköisiä kirjoja.

”Kansainvälisessä kirjasto- ja kulttuuriperintömaailmassa crowdsourcing on ollut ajankohtainen teema jo useamman vuoden ajan: miten saataisiin käyttäjiä osallistumaan yhä enemmän aineistojen tuotantoon tai vaikkapa sen lajitteluun. Ajatus on, että kuka tahansa voi osallistua ja antaa tietoa koulutuksestaan ja taustastaan riippumatta, ja toisaalta käyttäjät myös voivat tarkastaa muiden lisäämät asiat”, Kervinen hahmottelee.

Historiallisen sanomalehtikirjaston muokkaustyöhön voi kirjautua Facebook-, Twitter- tai Google-tunnuksilla. Ajatuksena on paitsi helppous myös se, että käyttäjät voivat jakaa helposti muokkaamaansa tietoa sosiaalisessa mediassa. Näin aineisto voisi saada lisää käyttäjiäkin jakamisen kautta.

”Ihmisten osallistaminen voi myös lisätä aineistojen käyttäjämääriä”, Kervinen toteaa.

MITEN KÄYTTÄJÄT SAADAAN MUKAAN?

Minkä tahansa talkoiden tulos jää vähäiseksi, jos osallistujia ei ole tarpeeksi. Sama pätee myös digitaaliseen maailmaan. Käyttäjää tarvitaan ja riittävästi, jotta joukkoistaminen lähtee kunnolla käyntiin.

Jukka Kervinen luottaa siihen, että aineistoja käyttävät henkilöt saadaan myös osallistumaan aineistojen tuotantoon. Esimerkiksi sukututkijat selaavat innokkaasti sanomalehtikirjastoa, ja samalla he voisivat lisätä metadattaa artikkeleihin. Sanomalehtikirjastoon on avattu mahdollisuus samalla merkitä omat suosikkiartikkelit, jotta ne löytyvät helpommin jatkossa.

”Käyttäjä täydentää metatietoja omista tarpeistaan ja kiinnostuksen kohteistaan lähtien. Harkitsemme myös pelillistä aspektia – sillä voitaisiin saada käyttäjät merkitsemään artikkeleita tai leikkeitä esimerkiksi tietystä aihepiiristä”, Kervinen pohtii. /

Kirjoittaja on filosofian maisteri ja toimittaja.

→ Historiallinen Sanomalehtikirjasto osoitteessa: <http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti>

Avoim linkitetty data: mitä se on ja miksi?

Avoim linkitetty data on ajatus luoda vapaasti ja helposti käytettäviä datasettejä, jotka muodostavat laajemman kokonaisuuden. Käytännössä se yhdistää kaksi erillistä ajatusta avoimesta datasta yhtäältä ja linkitetystä datasta toisaalta.

TEKSTI: **MATIAS FROSTERUS**

AVOIN DATA ON VAPAASTI KÄYTETTÄVISSÄ

Datan avaamisesta on tullut viime vuosina trendi maailmalla ja Suomessakin. Etenkin Brittein ja Yhdysvaltojen hallitukset ovat kunnostautuneet datan avaamisessa ja nyt ovat muutkin lähteneet mukaan. Avoimuus tarkoittaa tässä kontekstissa sitä, että dataan pääsee vapaasti käsiksi ja sitä saa yhdistellä muihin lähteisiin ja käyttää vapaasti. Avoim data analyysien, tilastojen, kuvailevan metadatan ja sen sellaisen muodossa parantaa läpinäkyvyyttä hallinnossa ja julkisen sektorin toiminnassa sekä mahdollistaa uusien sovellusten ja innovaatioiden kehittämisen dataan perustuen.

Eräänä pienenä anekdoottina avoimen datan voimasta voisi ottaa Wisconsinissa, Yhdysvalloissa toteutetun kokeen astmainhalaattoreista. Astmakohtaukset ovat voimakkaasti ympäristösidonnaisia, mutta aina ei ole välttämättä selvää mikä ne aiheuttaa. Eräs inhalaattorivalmistaja sisällytti laitteisiinsa pienen GPS-paikantimen, jolla voitiin tallettaa tarkka paikka ja aika milloin inhalaattoria tarvittiin. Kun eri käyttäjien datat yhdistettiin karttapalvelun kanssa, voitiin luoda reittiehdotuksia, joilla oli mahdollista välttää kohtauksia aiheuttaneet paikat ja näitä seuraamalla saatiin kohtauksien määrä laskemaan jopa 40 prosenttia.

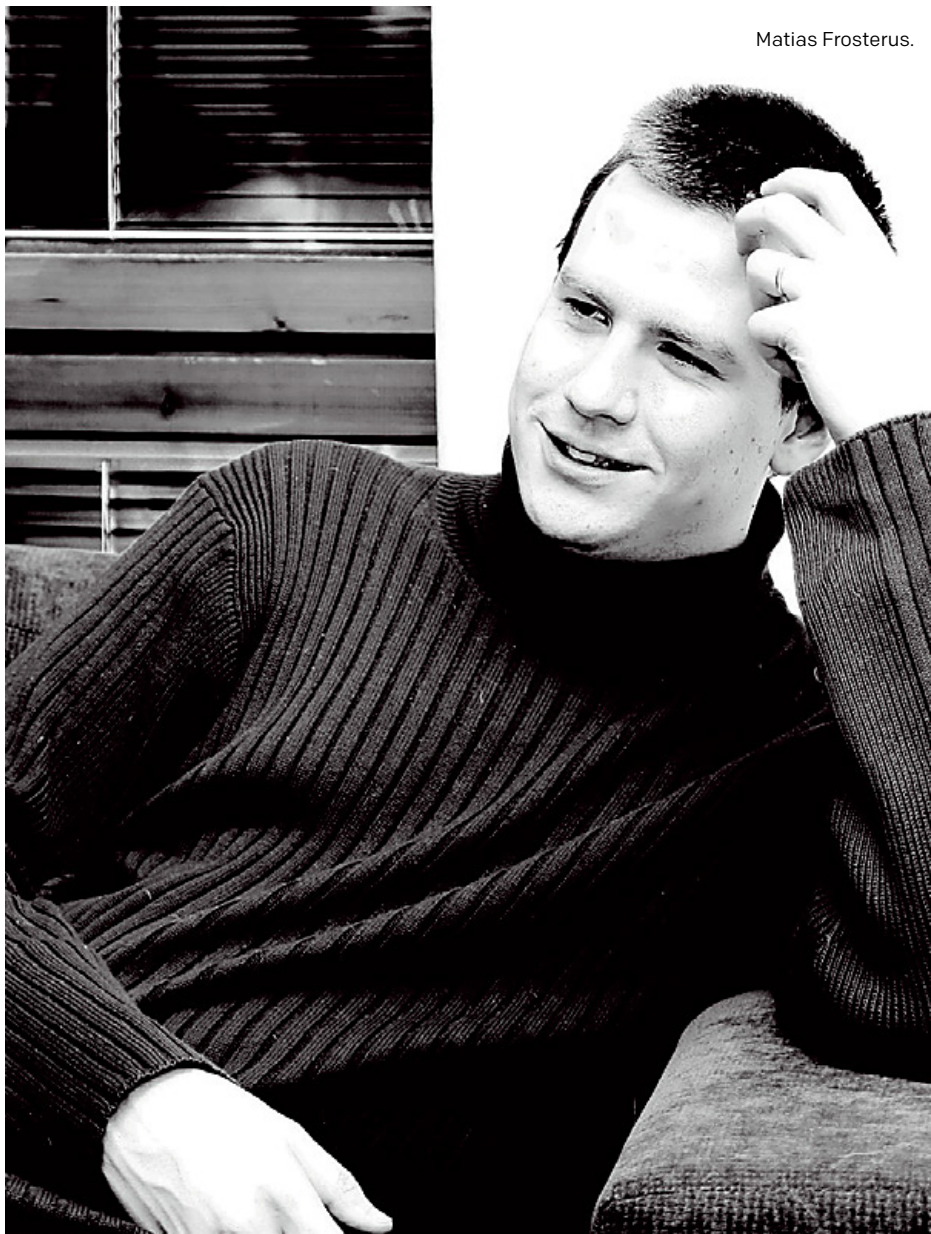
Yksinkertainen juttu, mutta tähän tarvittiin avointa reitti- ja paikkatietoa sekä tietenkin inhalaattorien käyttödataa.

LINKITETTY DATA ON HELPOSTI HYÖDYNNETTÄVISSÄ

Entä miten linkitetty data tai yhdistelty data eroaa linkittämättömästä datasta? Linkitys tarkoittaa tässä sitä, että datassa esiintyvät resurssit on linkitetty toisessa datassa esiintyviin resursseihin ja tämän yhteyden merkitys on koneluettavassa muodossa. Resurssi voi olla mikä tahansa: henkilö, paikka, tapahtuma, tai vaikkapa aineistoa kuvaileva asiasana, ja tällä taas voi olla millainen vaan suhde toiseen henkilöön tai tapahtumaan tai mihin tahansa muuhun. Ja tästä juuri kumpuaa linkityksen voima. Koska kone voi seurata luotuja linkkejä, voidaan käyttäjälle tarjoilla dataa uusien ja yllättävien näkökulmien kautta.

Keskeinen tekijä linkityksessä on yksilöivä tunniste, jolla voidaan viitata datassa esiintyviin resursseihin. Tämähän sinällään ei ole mikään uusi ajatus, mutta linkitetyn datan yhteydessä käytetään tyypillisesti URI-tunnisteita ja vieläpä resoluoituvia sellaisia. Tämä tarkoittaa sitä, että tunniste on muodossa, jota tietokone voi seurata, esimerkiksi web-osoitteena. Tunnistetta seuraa-

Matias Frosterus.

malla kone löytää lisää tietoa resurssiin liittyen: resurssin nimen, sen käyttöön liittyvää lisenssidataa tai linkkejä muihin resursseihin.

AVOIN LINKITETTY DATA MUODOSTAA MERKITYKSELLISIÄ KOKONAISUUKSIA

Avoim linkitetty data on näiden edellä esiteltyjen ajatusten ja tekniikoiden yhdistelmä. Eli koneymärrettävillä suhteilla muuhun dataan liittyvää

dataa, jota saa käyttää vapaasti. WWW:n kehittäjä Tim Berners-Lee on luonut avoimelle linkitetylle datalle viiden tähden luokituksen, joka kuvaa avoimen datan linkittyneisyyttä ja on mittari sille, kuinka helppoa dataa on hyödyntää.

Ensimmäisen tähden saa julkaisemalla datansa avoimesti missä tahansa muodossa. Toisen tähden saa, mikäli formaatti, jossa data on julkaistu, on rakenteinen. Käytännössä tämä tarkoittaa helpposti konekäsiteltävää muotoa kuten Excel-tiedostoa PDF:n sijaan. Kolmannen tähden saa, jos

rakenteinen muoto, jossa datansa julkaisee, ei ole kenenkään omistama, eli esimerkiksi CSV-muoto Excel-tiedoston sijaan. Nämä kolme ensimmäistä tähteä ovat siis käytännössä erittäin helppoja saavuttaa lähes mille tahansa datalle ja tässä onkin avoimen linkitetyn datan vahvuus: se on helppoa.

Lisäämällä ominaisuuksia saa lisää tähtiä ja datan käyttäminen muiden näkökulmasta helpottuu. Neljännen tähden saa, jos käyttää URI-tunnisteita, eli datassa esiintyvät resurssit ja näiden väliset suhteet on erotettu yksilöivien tunnistein. Viides ja viimeinen tähti saavutetaan, kun data sisältää linkejä muihin avoimen linkitetyn datan varantoihin.

Omalla tavallaan tämä viides tähti on se tärkein ja todella avaa avoimen linkitetyn datan mahdollisuudet. Linkkien kautta muodostuu verkko datasta toiseen ja näiden yhteyksien avulla voidaan kehittää uusia mielenkiintoisia avauksia tai löytää yllättäviä riippuvuuksia tai katsantokantoja.

Avoimen linkitetyn datan pilvi on joukko toisiinsa kytkeytyneitä, laadukkaita datasettejä eri aloilta. Näppärän solmukohdan pilven keskellä luo DBpedia, Wikipedian rakenteisen tiedon sisältävä datasetti. Wikipedian tavoin DBpedia sisältää dataa kaikilta aloilta, joten muiden datasettien on helppo linkittyä siihen ja tätä kautta myös toisiinsa. Suomea pilvessä edustaa vasta Suomen kunnat-datasetti vuodelta 2011.

KIRJASTOMAAILMA JA PERINTEINEN ROOLI UUDESSA YMPÄRISTÖSSÄ

Mitä avoin linkitetty data sitten tarjoaa kirjastomaailmassa, joka on erikoistunut tiedon tallettamiseen ja jäsentämiseen? Nimensä mukaisesti linkitetty data on lähinnä dataa, eikä niinkään jalostuneempaa tietoa. Data siis tarkoittaa tässä yhteydessä esimerkiksi tilastoja, luokituksia ja erilaista tietoa kuvailevaa metadataa, eli asioita millä tietoa jäsennetään ja luokitellaan. Mikä siis sinällään kuulostaa kovasti samankaltaiselta datalta mitä kirjastotkin tuottavat ja käyttävät.

Ensimmäinen, ilmeinen mahdollisuus olisi kuvailutietojen julkaiseminen avoimena datana. Linkitettyä siitä saataisiin kun esimerkiksi kuvailun kohteisiin, vaikkapa teoksiin ja tekijöihin viitattaisiin yksilöivillä, konekäsiteltävillä tunnisteilla. Kun eri kuvailujen tuottajat käyttäisivät sa-

moja tunnisteita tai linkittäisivät tunnisteet toisiinsa jonkinlaisella samuussuhteella, rikastaisivat kuvailut toisiaan automaattisesti ja päällekkäisen työn tekemisen tarve vähenisi. Jos kuvailuun käytetyt sanastotkin linkitettäisiin toisiinsa, voitaisiin yhdellä haulla tavoittaa kaikkien eri sanastojen termeillä kuvailut teokset.

Linkitettyt sanastot avaavat myös uusia mahdollisuuksia monikielisissä ympäristöissä. Kun kuvailuun käytetyt termit erikelisten sanastojen välillä linkittyvät, sanastoilla kuvailut aineistot linkittyvät ja näiden välillä voi suorittaa yhteisiä hakuja. Koska kuvailussa käytetään tunnisteita, voidaan näihin tunnisteisiin sitoa erikielisiä termejä tai kirjoitusasuja. Esimerkiksi erilaiset translitteroinnit kyrillisistä aakkosista voidaan kaikki tallentaa viittaamaan samaan tunnisteeseen, jolloin haku millä tahansa translitteraatiolla löytää halutun venäläisen kirjailijan.

Linkitettyyn dataan on kehitetty tehokkaita kyselymenetelmiä, jotka voivat seurata linkejä mielivaltaisella tavalla. Tämä mahdollistaa peilaukset aineiston suhteen hyvinkin monipuolisista näkökulmista ja voidaan esimerkiksi etsiä tietyn aikakauden kirjailijoiden teoksia tietyltä alalta, laskea näiden sivumäärät ja tulostaa ne taulukkoon kirjailijan kansalaisuuden mukaan. Uudenlainen yhdistely eri lähteistä mahdollistaa kaikkien niiden tuottaman datan hyödyntämisen yhteen.

Ja tätä kaikkea ei tarvitse tehdä yksin. Koska data on avointa ja koska se on helposti prosessoitavassa muodossa, voivat eri organisaatiot tai vaikkapa yksittäiset kansalaiset ottaa datan ja lähteä mylläämään sitä haluamallaan tavalla. Jos uusi katsantokanta kantaa ja sovellus syntyy, voivat muut ottaa siitä puolestaan inspiraatiota omaan näkemykseensä ja järjestelmäänsä. Voiko kirjastodatasta olla esimerkiksi hyötyä yrityksille, jos data on helposti saatavilla ja hyödynnettävissä? Entä julkishallinnolle tai tutkimukselle?

Julkisen datan avaaminen ja linkittäminen rikastaa globaalia tietopoolia ja samalla avattukin data rikastuu ja hyöty palaa datan avaajalle – niin laajempien tietovarantojen kuin mahdollisten uusien sovelluksienkin muodossa. /

Kirjoittaja toimii Kansalliskirjastossa kansallisen ontologiapalveluprojektin projektipäällikkönä ja valmistelee väitöskirjaa linkitetyn datan tekniikoiden hyödyntämisestä olemassa olevissa järjestelmissä.

Ongella tuulee – kansallinen ontologiaprojekti "ONKI"

TEKSTI: SUSANNA NYKYRI

Kansalliskirjastossa on käynnistynyt keväällä 2013 ONKI-projekti. Projektin tavoitteena on luoda tiedonhaun ja sisällönkuvailun apuvälineenä toimiva ontologiapalvelu.

Ontologiat ovat jonkin aihealueen käsittelemalleja. Ne kuvaavat käsitteiden väliset suhteet koneluettavassa muodossa. Käsitteitä käytetään tietoresurssien kuvailussa. Vaikka tiedonhaussa ja sisällönkuvailussa tarvitaan nimenomaan konkreettisia merkkijonoja, sanoja ja termejä, niin ontologia perustuu perinteisiä asiasanastoja ja tesauroksia merkittävämmiin käsitteille, ja siten mahdollistaa rikkaamman variaation eri ilmaisutapojen sallimisessa. Se myös tukee monikielisyyttä tehokkaammin kuin perinteinen tesaurusmalli.

Tässä artikkelissa valotetaan ONKI-työtä lähinnä YSO:n eli Yleisen suomalaisen ontologian sisällön tuottamisen näkökulmasta. YSO:n sisältöä suunnittelevat Kansalliskirjastossa päätoimisesti Mikko Lappalainen, Susanna Nykyri ja Tuomas Palonen tiiviissä yhteistyössä ONKI-projektin tietojärjestelmäasiantuntijoiden ja Kansalliskirjaston sisällönkuvailijoiden sekä YSA-asiantuntijoiden kanssa. Työtä myös tukee erilaisia tietoorganisaatioita edustava laajennettu projektiryhmä.

ONKI-PROJEKTIN LÄHTÖKOHTIA

ONKI-ontologiapalvelun on alun perin kehittänyt Aalto-yliopiston Semanttisen laskennan tutkimusryhmä osana FinnONTO-han-

ketta (2002–2012). Tällä hetkellä ONKI-projektissa on käynnissä siirtymävaihe, jossa
→ ONKI-palvelun ylläpito siirretään Aalto-yliopistolta Kansalliskirjastoon
→ kehitetään ontologioiden käytön ja tuotannon työkaluja
→ laaditaan suunnitelmat vakinaiselle toiminnalle sekä
→ perustetaan palvelua ohjaava konsortio.

Projekti on saanut rahoituksen opetus- ja kulttuuriministeriöltä sekä valtiovarainministeriöltä. Tarkoituksena on, että projektin päättyessä palvelusta tulee osa Kansalliskirjaston perustoimintaa. Aktiivinen kehitysvaihe on suunniteltu jatkumaan vuoteen 2017, jonka jälkeen siirrytään tuotantovaiheeseen. Tarjottu palvelu perustuu avoimeen lähdekoodiin.

Nykyinen versio eroaa merkittävästi tulevasta toteutuksestamme, jossa johtoaikutuksena on funktionaalisuus tiedonhaun ja sisällönkuvailun kannalta. Palvelun ylläpitovastuu siirtyy vuodenvaihteessa Kansalliskirjastolle, mutta oma kehitysversionamme on kehitettävänä jo aiemmin osoitteessa kansalliskirjasto.onki.fi. Uuden version nimeä ei ole vielä vahvistettu, ja voi olla, että uusi palvelu tullaan nimeämään muuksi kuin ONKI:ksi.

ONTOLOGIA TIEDONHAUN JA SISÄLLÖNKUVAILUN APUVÄLINEENÄ

Yleisiä ontologioita ei ole juurikaan tutkittu tiedonhaun ja -tallennuksen näkökulmasta

siten kuin toiminnot ymmärretään perinteisessä kirjastomaailmassa. Esimerkiksi Tampereen yliopiston FIRE-ryhmässä on tutkittu, että miten ontologiaperustainen haku eroaa käyttäjän vapaasanahausta. Se ei kuitenkaan ole perustunut samankaltaiseen ja niin laajaan ontologiaan kuin YSO. YSO:n nykyisessä kehitystyössä on lähtökohtana, että ontologia vaikuttaa ja tukee taustalla, mutta että tavallisen tiedonhakijan ei tarvitse kyseiseen työkaluun perehtyä. YSO on siis hyvin toimiessaan tiedonhakijalle näkymätön apuväline.

Nykyään tiedonhakijat liikkuvat yli tietovarantojen tarjoajien organisatoristen ja kansallistenkin rajojen. Globalisoituminen on tässäkin asiassa jo arkipäivää. Siksi on tärkeää suunnitella sellainen apuväline, joka mahdollistaa tietovarantojen ja tiedonhakujen yhteistoiminnallisuuden niin pitkälle kuin se on mahdollista – hukkaamatta kuitenkaan kansallisia ominaispiirteitä ja tarpeita. Se, että ontologia mahdollistaa tesauksia ja asiasanastoja rikkaamman ja syvemmän tietokoneavusteisen päättelyn, tukee paitsi monikielisyttä niin myös kielen sisäistä ilmaisujen moninaisuutta, mikä onkin selkeä etu suhteessa niin sanottuihin perinteisempiin sanastoapuvälineisiin.

YSO on osa laajempaa kokonaisuutta, KOKO:a, joka puolestaan on yhdistelmä YSO:sta ja erikoisalojen ontologioista. Niin käyttäjien kuin ontologioiden ylläpitäjien kannalta helpottavaa on, että erikoisalojen ontologioiden ei tarvitse suoraan linkittyä toisiinsa, vaan riittää, että ne kaikki linkitetään YSO:on. Kehittäjälle KOKO on joukko ontologioita, kun taas käyttäjälle KOKO esit- tyy yhtenä ontologiana.

SUUNNITTELUTYÖN HAASTEISTA

Projektin alkuvaiheessa on tehty jo toistakymmentä sidosryhmähaastattelua, ja haastatteluaineistoa täydennetään vielä muutamalla. Tähän mennessä haastateltuja tahoja ovat muun muassa Svenska YLE, YLE:n Elävä arkisto, YLE:n kirjastopalvelu, Brages Pressarkiv, Kirjasampo, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Valtioneuvoston asiasanasto -ryhmä, Suomalaisen kirjallisuuden seura SKS,

FIRE-tutkimusryhmä eli Tampereen yliopiston tiedonhaun tutkijat, Viikin tiedekirjasto, JUPO-ontologian kehittäjät ja FinnONTO-tutkijat. Haastateltavat edustavat siis laajasti erikoissanastojen ja erikoisontologioiden ylläpitäjiä, tietopalveluasiantuntijoita ja myös alan tutkijoita sekä uudenlaisiakin käyttäjäryhmiä kuten mediaa.

Haastatteluiden tavoitteena on kartoittaa erilaisten käyttäjäryhmien odotuksia, tarpeita ja käytäntöjä, joista tietäminen on oleellisen tärkeää uutta ja uudenlaista palvelua suunniteltaessa. Haastatteluista on työn alla kooste, johon kirjataan sidosryhmien nykykäytäntöjä, toiveita, kritiikkiä aiempiin ratkaisuihin, ehdotuksia ja näkemyksiä sekä visioita.

Ontologiaa käytetäänkin jo nyt mm. uutisartikkeleiden sisällönkuvailussa, ja kiinnostus käyttää sitä tulevaisuudessa ja YSO:n kehitystyön jälkeen monenlaisen verkkoaineiston sisällönkuvailussa ja haussa on suuri. Palvelun suunnittelussa tulee ottaa huomioon myös se yleistävä trendi, että semanttisessa webissä sisällönkuvailua tekevät myös muut kuin sisällönkuvailun ammattilaiset, ja jo nyt esimerkiksi eri alojen tutkijat ja toimittajat.

Uudenlaisen palvelun luomisessa tärkeä lähtökohta on paitsi erilaisten ja uudenlaisesta toimintaympäristöstä johtuvien moninaistuvien käyttäjäryhmien huomioon ottaminen, niin myös yhteyden säilyttäminen aiempaan sisällönkuvailuun.

Sidosryhmähaastatteluissa esiin nousseita teemoja ovat olleet:

- Palvelun vakaus ja jatkuvuus. Jos ei ole taetta palvelun toimivuudesta jatkossa ja sen ylläpidosta, on erittäin riskialtista sitoa muiden organisaatioiden kehitystyötä ja järjestelmiä ONKI:in.
- Päivittyvyys, käsitteiden ehdotusjärjestelmä. Semanttisessa webissä tarve saada käyttöön uusia käsitteitä on perinteistä asiasanasto- ja tesaurusmallia merkittävästi nopeatahtisempaa.
- Ontologian mahdollisuuksia ei vielä hyödynnetä. Jo olemassa olevissa ontologioissa olisi runsaasti tiedonhaussa toimivia ratkaisuja, joita kuitenkaan nykyiset hakujärjestelmät eivät kykene hyödyntä-

- mään. Tärkeää olisikin kehittää sanastoapuvälineitä yhteistyössä hakujärjestelmien kehittäjien kanssa, jotta sanastollinen apuväline ja luodut metatiedot eivät mene hukkaan.
- Päätöksenteon haasteet organisaatiossa: Sisällönkuvailun ja sen apuvälinen merkitystä ei aina tunnusteta, päätöksenteko on hidasta, uusien ajatus- ja toimintatapojen hyväksyminen vie aikaa.
 - Jo käytössä olevat esimerkkisovellukset auttavat.
 - Oman sanaston ylläpidon tulevaisuus. Mikä on oman erikoisontologian suhde YSO:on? Missä määrin on päällekkäisyyttä? Resurssipula.
 - Aineistojen linkittyvyys muualle. Niin kutsuttu open data ja kokoelmien avoimuus ja linkitettävyydet ovat tärkeitä arvoja ja toimintaperiaatteita. Sanastotasolla erityisesti esiin nousseita teemoja ovat olleet:
 - Assosiaatiot, horisontaalisuus, vertikaalisuus. Sisällönkuvailussa ja haussa pitäisi voida nykyversioita paremmin hyödyntää hierarkkisia suhteita niin laajempiin, suppeampiin kuin samalla tasolla oleviin käsitteisiin. Temaattinen ja muutoinkin tarkoituksenmukainen hierarkia vähentää päällekkäistä sisällönkuvailua ja helpottaa hakua. Lisäksi assosiaatiosuhteita tulisi rikastaa huomattavasti nykyisestä, ja myös miettiä miten niiden avulla voitaisiin tukea ja syventää ontologian sisällön temaattista hyödyntämistä.
 - Synonyymit. Ontologian tulisi mahdollistaa nykyistä paljon kattavammin erilaisen sanallisten ilmaisutapojen kirjo.
 - Paikkaontologiat. Paikkanimien toivotaan olevan erillisessä ontologiassa, ja sille toivotaan keskitettyä ylläpitoa.
 - Toimijaontologiat. Myös toimijanimistään toivotaan erikoisontologiaa ja sille keskitettyä ylläpitoa. Tietyt YSO:n FinnONTO:n aikaisen version hierarkiaratkaisut koetaan vieraiksi. Pääasiallinen ongelma on, että sanastollisen sisällön lähtökohtana ja aineistona olleen YSA:n temaattisuus on usein purettu ja hierarkkiset ratkaisut ovat olleet funktionaalisuutta määräävämpiä. Jotkin ongelmista

juontuvat jo YSA:sta, jossa termitasolla ope-roiminen on mahdollistanut käsitteiden laajemman ymmärtämisen ja kontekstin, kuin mikä on ontologiaan siirryttäessä mielekäs-tä. Nykyversiossa esimerkiksi asiananan *siir-to* alta löytyy muun muassa *hiustensiirto*, *tie-donsiirto* ja *maansiirto*. Tällaiset ratkaisut ovat kyllä semanttisesti tarkasteltuna perus-teltuja, mutta tällöin käsitteet eivät ole enää temaattisesti yhteydessä toisiinsa. Temaatti-suuden häviämisen hintana on se, että niin ihmisen tekemä sanaston selaileva käyttö kuin myös koneälyyn perustuva haun laajen-nus tai supistaminen ei toimi enää tarkoituk-senmukaisella tavalla.

Projektin alkuvaiheessa ollaankin päivit-tämässä YSO:n ylähierarkiaa vastaamaan ONKI-projektin fokusta eli tukemaan nimen-omaan sisällönkuvailun ja tiedonhaun tar-peita. Työ jatkuu alempien tasojen päivittä-misellä, YSO:n sanaston ajanmukaistamisella ja uusien ominaisuuksien suunnittelulla ja toteuttamisella.

- Sisällöllisen työn suuntaviivoja ovat siis:
- lähteminen tulevasta käyttötärpeesta: luodaan palvelua, joka tukee sisällönku-vailua ja tiedonhakua;
 - erilaisten ilmaisutapojen salliminen ja monikielisuuden tukeminen (suomi, ruot-si, englanti);
 - yhteyden säilyttäminen aiempaan sisäl-lönkuvailuun: uuden välineen tulee mah-dollistaa myös aiemmin tuotetun metada-tan hyödyntäminen;
 - ajantasaisuus: 1) luodaan toimintamalli, joka mahdollistaa semanttisessa webissä tarvittavan aiempaa nopeamman päivitet-tävyyden ja 2) edelleen luodaan yhteistyö-malli, joka mahdollistaa moninaistuvien käyttäjäryhmien ja käyttötärpeiden sisäl-tymisen toimintamalliin. /

Kirjoittaja on yhteiskuntatieteiden tohtori ja tietoasiantuntija.

- Lisätietoja projektista: onki-posti@helsin-ki.fi
- Julkinen wiki: <https://wiki.helsinki.fi/display/ONKI/>

Lindasta Melindaksi

Kirjastojen yhteinen
metatietovaranto tarjoaa
rikkaampaa kuvailua
ja täsmällisempiä
hakutuloksia.

TEKSTI:
LAILA HEINEMANN, NINA HYVÖNEN,
ULLA IKÄHEIMO, TARJA MÄKINEN
JA MAARIT TUOMISTO

Vanhempi polvi muistaneekin yhä hyvin kirjastojen pahviset luettelokortit, jotka oli pakattu pieniin kortistolatikoihin. Näitä kortteja kirjoiteltiin käsin kirjastoissa ympäri Suomen, samasta kirjasta satojakin kappaleita. Opetusministeriön tuella tätä työtä alettiin automatisoida jo 1970-luvulla. Työtä tehtiin Tieteellisten kirjastojen atk-yksikössä, joka myöhemmin vuonna 1993 liitettiin osaksi Kansalliskirjastoa, silloista Helsingin yliopiston kirjastoa. Samana vuonna syntyi verkon kautta käytettävissä oleva yhteistietokanta Linda (Library Network Database), jota markkinoitiin mainoslauseella ”Laatua ja yhteistyötä – korkeakoulukirjastot yhdessä paketissa”.

Linda on palvellut Suomen yliopistokirjastoja siitä lähtien. Henkilökunta on poiminnut sieltä valmiita luettelotietueita omiin kokoelmaluetteloihinsa ja paikantanut sen avulla teoksia kaukolainaan. Asiakkaille se puolestaan on tarjonnut mahdollisuuden etsiä aineistoja yhdellä haulla kaikista yliopistokirjastoista – jos teosta ei ole oman kirjaston kokoelmissa, voi suoraan nähdä, mistä muualta sitä voisi kysellä.

Toimiva ratkaisu herätti kiinnostusta myös muilla kirjastosektoreilla ja muutama vuosi sitten todettiin, että on järkevämpää kehittää Lindaa edelleen kuin rakentaa sektorikohtaisia yhteisluettelokantoja. Niinpä Linda muuttui vuoden 2013 alusta Melindaksi (<http://melinda.kansalliskirjasto.fi>), jonka on tarkoitus palvella kaikkia Suomen kirjastoja – ja kaikkien niiden käyttäjiä. Ammattikorkeakoulukirjastoista ensimmäiset olivat liittyneet mukaan jo edellisen vuoden lopulla ja viimeiset ovat tulossa vuoden 2014 alkupuolella. Ensimmäisinä yleisinä kirjastoina yhteiseen tietovarantoon luettelointia ovat pilotoineet Kokkolan ja Tampereen kaupunginkirjastot. Myös joitakin erikoiskirjastoja, kuten Eduskunnan kirjasto, Tilastokirjasto, Varastokirjasto ja Arkistolaitoksen kirjastot, on vuosien varrella liittynyt mukaan.

Tavoitteena on, että muutaman vuoden kuluttua Melindasta löytyisi metatiedot kai-

kesta aineistosta, joka on saatavana jossakin suomalaisessa kirjastossa.

UUSI YMPÄRISTÖ

Perinteisesti on puhuttu kirjastojen yhteisluetteloista, jollaisena Lindakin tunnettiin. Nyt on sen sijasta alettu puhua metatietovarannosta. Nimi Melinda onkin alun perin lyhenne metatietovaranto-Lindasta, vaikka se mielellään mielletään myös ”meidän kaikkien yhteiseksi Lindaksi”.

Kyse ei ole vain muotisanasta, vaan tällä halutaan korostaa sitä, että palvelukonsepti laajenee ja rikastuu myös sisällöllisesti monin tavoin. Ammattikorkeakoulujen koulutusalat ja niissä annettava opetus poikkeavat yliopistoissa annettavasta opetuksesta, mikä heijastuu tietysti myös ammattikorkeakoulukirjastojen kokoelmiin. Perinteisempien tekniikan ja talouden alojen sekä lääketieteen rinnalla ammattikorkeakoulukirjastoista löytyy paljon hoitotyön kirjallisuutta ja taide-, liikunta- ja yhteiskuntatieteellistä aineistoa, mutta myös harvinaisempaa aineistoa, kuten hotelli- ja ravintola-alan ja turvallisuusalan aineistoa. Yleisten kirjastojen mukaantulon myötä valikoima tulee laajenemaan entisestään.

Aiemmin kovin kirjapainotteinen tietovaranto on muuttumassa monipuolisemmaksi myös aineistotyypeiltään. Ammattikorkeakoulukirjastojen mukaantulon myötä Melindasta löytyy jo entistä enemmän elokuvia ja e-kirjoja sekä jatkossa myös musiikkia.

Lisäksi koko ajan kasvaa tarve käyttää ja yhdistellä perinteisiin kuvailutietoihin eri lähteistä peräisin olevia oheisaineistoja ja lisätietoja. Kuvailutietoja voidaan rikastaa vaikkapa koti- ja ulkomaisten kustantajien tuottamalla datalla. Asiakkaille halutaan tarjota esimerkiksi kansikuvia, sisällysluetteiloita ja tekijöiden biografiatietoja. Monissa käyttöliittymissä näitä lähteitä voidaan yhdistellä viitetietoihin jo nyt, mutta tarvitaan myös paikka, jonne niitä voidaan keski-

tetysti kerätä ja tuottaa, ja josta niitä voidaan jakaa erilaisten tarpeiden mukaan. Kehittyessään metatietovaranto tarjoaa tällaisen ympäristön.

Keskitetty tietovaranto palvelee myös kirjastoammattilaisia. Kun rikastettu metatieto on yhdessä paikassa, mahdollisimman monen ulottuvilla, aikaa jää paremmin loppukäyttäjien palveluiden kehittämiseen. Yhteinen tuotantoympäristö antaa myös paremmat mahdollisuudet muille kuin kirjastoille hyödyntää yhdessä tuotettua kuvailua. Esimerkiksi kustantajat ja mahdolliset jakelijat voisivat käyttää kirjastojen tuottamaa kuvailutietoa omissa palveluisaan. Tämä tietysti edellyttää sitä, että datan käyttöoikeuksia koskevat asiat ovat kunnossa ja sopimukset ovat kaikkien osapuolien tiedossa.

Maailmalla ollaan myös entistä enemmän kiinnostuneita jakamaan kansallisesti tuotettua kuvailevaa metadataa kansainvälisesti. Tästä esimerkkinä on Europeana-portaali (<http://www.europeana.eu>), jonne jo nyt on kerätty suuret määrät tietoa erilaisista kokoelmista ympäri Euroopan. Sen avulla voidaan yhdistellä eri maissa olevia aineistoja ja luoda uusia virtuaalikoelmia eri alojen tutkijoiden ja muiden kiinnostuneiden käyttäjien tarpeisiin. Ajatuksena on, että jokainen osallistujamaa hoitaa oman alueensa dokumentit yhteiseen käyttöympäristöön. Näin saadaan luotua yhdessä jotakin sellaista mihiin kenelläkään ei yksinään olisi mahdollisuuksia.

LAADUN PARANNUSTA

Melindan monipuolinen sisältö ja laaja tiedontuottajien verkosto on vahvuus, mutta asialla on myös kääntöpuoli. Tietueissa näkyvät toisinaan kuvailusääntöjen ja -käytäntöjen muuttuminen vuosien mittaan, samoin tietokannoissa tehdyt monet konversiot järjestelmästä toiseen. Näitä geologisia kerrostumia ja nykyhetken vaihtuvia sääntötulkintoja selvitetään kirjastojen ja Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalvelujen yhteistyö-

nä jatkuvasti. Tavoitteena on laadukas tietokanta, josta sekä kirjastoammattilaisten että loppukäyttäjien tiedonhaku on helppoa ja tuloksellista.

Tämä asettaa omat haasteensa kirjastojen henkilökunnan ammattitaidolle. Enää ei riitä, että tuottaa omalle organisaatiolle tuotettua kuvailutietoa omaan tietokantaansa, vaan täytyy ryhtyä ajattelemaan hieman laajemmin, vähän yleisemmällä tasolla kuvailun tarpeita. On myös kyettävä löytämään isosta ja epätasaisesta joukosta tietueita se paras ja käyttökelpoisin. Luetteloinnin, sisällönkuvailun ja tallennusformaattien tuntemusta tarvitaan myös yhä useammin silloin, kun kehitetään uusia palveluja, vaikkapa käyttöliittymiä, asiakkaille.

Kirjastojen ja Kansalliskirjaston asiantuntijoista koostuva Kuvailevan metatiedon asiantuntijaryhmä ylläpitää Melinda-kuvailun ja kirjastoaineiston kuvailussa käytettävän MARC-formaatin sovellusohjeita ja vastaa kirjastojen kysymyksiin. Ryhmä toimii läheisessä yhteistyössä yleistä sääntötyötä tekevän Kansallisen kuvailun ohjausryhmän ja Sisällönkuvailun asiantuntijaverkoston kanssa. Kansalliskirjastossa on kehitetty välineitä automaattiseen Melindan tuplatietueiden ja tuplakenttien tarkistamiseen ja yhdistämiseen, mutta edelleen tarvitaan myös ammattilaisen antamaa viimeistä silausta.

Vuoden 2013 aikana Melindan yhteyteen on saatu Asteri-auktoriteettitietokanta, joka sisältää Kansalliskirjaston ylläpitämät suomalaiset asiasanat ja suomalaiset yhteisöjen nimet. Henkilönnimet ovat tulossa seuraavaksi. Auktoriteettitietojen avulla käsitteiden, henkilöiden ja yhteisöjen erilaiset nimenmuodot, kirjoitusasut, synonyymit, translitteroinnit ym. kytketään yhteen ja toisaalta erotellaan samannimiset tai -näköiset henkilöt tai käsitteet. Näin saadaan halutessa yhdellä haulla esimerkiksi erikieliset käännökset Vanja-enosta, vaikka tekijän kyrillinen nimenmuoto on translitteroitu suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi eri tavoin. Toisaalta esimerkiksi Nokiaan yrityksenä liittyvät dokumentit voidaan erottaa Nokian kau-

punkia käsittelevistä. Auktoriteetit ohjaavat aineistojen kuvailijaa ja tiedonhakijaa valitsemaan oikean muodon ja muodostavat tietokannalle vahvan rungon. Jatkossa auktoriteettityöhön on tarkoitus saada mukaan myös muita kirjastoja Kansalliskirjaston lisäksi.

TULEVAISUUS

Tekniikka kehittyy nopeammalla vauhdilla kuin palvelukonseptit, ja niinpä Linda/Melindakin on ehtinyt jo toimia kolmella eri ohjelmistolla. Nyt tähyillään jo kohti neljättä, joka mahdollistaisi vieläkin parempia palveluita. Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalveluissa meneillään olevassa UKJ (uusi kirjastojärjestelmä) -hankkeessa tehdään parhailaan vaatimusmäärittelyä uutta järjestelmää varten. Ensimmäistä kertaa tavoitteena on tarjota kaikille kirjastoille (kunnan- ja kaupunginkirjastot, yliopisto-, ammattikorkeakoulu- ja erikoiskirjastot) soveltuva avoimeen lähdekoodiin perustuva kirjastojärjestelmä. Yhteinen järjestelmä tulee helpottamaan erityisesti kirjastojen yhteistoimintaa sekä asiakkaiden palveluiden ja aineistojen saantia erityyppisistä kirjastoista.

Uuteen kirjastojärjestelmään on myös tulossa kokoelmanhallintaan liittyviä uusia toimintoja. Vaikka ne eivät asiakkaille suoraan näyäkään, tehostunut kokoelmien hallinta parantaa mm. kirjastojen kokoelmien ajantasaisuutta ja mahdollisuuksia käyttää aineiston valinnassa tarkempia tietoja muun muassa aineistojen käytöstä. Käytännössä siis kirjastoilla on paremmat mahdollisuudet tarjota ajanmukaisia ja paremmin käyttäjiä palvelevia aineistoja. Myös tietokantahuoltoon on tulossa uusia välineitä, joilla kirjastohenkilökunta voi korjata mm. vanhemman aineiston tietoja yhdenmukaisemmaksi ja paremmin asiakkaiden löydettäväksi.

Uusi kirjastojärjestelmä ottaa käyttöön kansainvälisen RDA-kuvailustandardin sekä funktionaalisen FRBR-tietomallin ja linkitetyn datan. Nämä mahdollistavat tiedonhaussa ja asiakaskäyttöliittymässä uudenlaista

navigointia. Etsimällä vaikkapa Linnan Tuntematon sotilas -teoksen asiakas voi näppärästi löytää kaikki teoksen eri versiot ja siihen liittyvät aineistot kuten elokuvat, käännökset ja musiikki. Elokuvan tiedoista voi taasen siirtyä vaikkapa ohjaajan muihin teoksiin. Nämä uudet toiminnallisuudet palvelevat sekä ammatillisen että tieteellisen tiedon etsijää, kun hän löytää aihepiiriin liittyviä tai saman tekijän teoksia linkitysten kautta myös muualta maailmasta. Asianharrastaja voi helposti siirtyä vaikkapa tietynkieliseen käännökseen tai muiden samaa aihepiiriä käsittelevien teoksen tietoihin. Parhaimmillaan asiakas voi ”positiivisesti eksyä” uusiin maailmoihin ja saada – kun vain lisenssihoidot sen sallivat – aineiston internetin kautta omalle koneelleen heti käytettäväksi. Tavoitteena on myös saada näkyviin enemmän aineistoon liittyvää muuta tietoa kuten arvosteluita, sosiaalista metadataa ja linkkejä muualla olevaan aineistoon.

Kirjastokorttina voi tulevaisuudessa toimia jokin muukin kortti tai ainakin yksi kirjastokortti voi toimia kaikissa kirjastoissa. Osa palveluista on tulossa käyttöön verkon kautta vaikkapa pankkitunnuksilla ilman käyntiä kirjastossa.

Toistaiseksi UKJ on vielä ”piirustuspyöhdällä” ja ratkaisut erilaisten palveluiden toteutuksesta vaativat paljon suunnittelua, teknistä selvitystä ja monia päätöksiä sekä toteutukseen että rahoitukseen liittyen. Uuden kirjastojärjestelmän suunnittelussa on Kansalliskirjaston projektiryhmän lisäksi mukana paljon asiantuntijoita erilaisista kirjastoista, joten myös asiakkaiden toiveet toivottavasti välittyvät lopputulokseen. /

Kirjoittajat työskentelevät Kansalliskirjaston Kirjastoverkkopalveluiden Tietovarannot -yksikön eri tehtävissä.

A black vinyl record is shown in the foreground, slightly out of focus. The red label in the center features the word "DEON" in a stylized font, along with other text including "Suomen Kansalliskirjasto" and "A 228603b". A small white index card is tucked into the center hole of the record. In the background, a piece of aged, yellowed paper with handwritten notes and printed text is visible. The text on the paper includes "Jääkärien ma", "Karjalan Jääk", "Suomi marssi", "Maanpuolustaja", "Parademarsch de", "Pariser Einzugs", "Die Landpartie", "Edelweiss", "Björneborgarnas ma", "Finska rytteriets", "Maanpuolustajat", "Hakakomppanian marssi", and "Oi kallis Suomessa".

Musiikkia Äänislinnasta

Aunuksen Radion äänilevyjä
Kansalliskirjaston kokoelmiin

TEKSTI: ESKO RAHIKAINEN
KUVAT: VEIKKO SOMERPURO

Kesäkuusta lähtien on Kansalliskirjaston sisäänkäynti ollut Fabianinkadun puolella, koska kirjaston vanhimmat C.L. Engelin ja Gustaf Nyströmin suunnittelemat rakennukset ovat kunnostustöiden takia pois asiakaskäytöstä. Toki tästä aiheutuu monia hankaluuksia, mutta toisaalta Fabiania-rakennuksessa olevat Slaavilainen kirjasto ja Musiikki-kirjasto tulevat nyt paremmin tutuiksi, koska sijaitsevat kahden puolen sisääntulon porastasannetta.

Kesän alussa Kansalliskirjasto sai vastaanottaa harvinaisen levylahjoituksen. Vuokko ja Yrjö Saraste lahjoittivat 58 äänilevyä jatkosodan vuosina Äänislinnassa (Petroskoi) toimineen Aunuksen Radion levykokoelmasta. Tämä aikoinaan yli 3000 levyä käsittänyt kokoelma on hajonnut taivaan tuuliin.

Yrjö Sarasteen radiotukkuiliike Radio-Mikro toimi pitkään Helsingin Yrjönkadulla, joten kiinnostusta riitti, kun Yleisradio 1960-luvun alussa myi huutokaupassa kaikeista tarpeettomaksi käynnystä tavaraa. Saraste huusi itselleen pesukomuutin, jossa pesuvadon tilalla oli levysoitin sekä valikoiman Aunuksen Radion äänilevyjä. Yrjö Sarasteen isä oli erityisesti lastenlauluja säveltänyt Berndt Sarlin, joka käytti nimimerkkiä R. Raala. Lauluista tunnetuin on *Joulukirkkoon* (Kello löi jo viisi, lapset herätkää...)

Yrjö Saraste kuului JR-47:ään, joka taisteli Kannaksella ja sittemmin 3. prikaatiin, joka taisteli muun muassa Karhumäessä. Tällöin Saraste kävi myös Äänislinnassa, jonka suomalaiset valtasivat 1. lokakuuta 1941. Juoksuhaudoissa ei radiota kuunneltu, mutta kompaniassa oli radio ja sotavuosien lauluista hänen mieleensä ensinnä palautui tunnettu *El-dankajärven jää*. Pitkillä aalloilla kuuli vuorokauden ympäri saksalaisen radiokanavan ohjelmaa.

AUNUKSEN RADIO

Aunuksen Radio aloitti toimintansa syyskuun alussa 1941 Vieljärvellä Itä-Karjalassa, mutta muutti Äänislinnan valtauksen jälkeen kaupunkiin ”Tiltunmäelle”, josta oli komea näköala Äänisjärvelle. Aunuksen Radion johtajana sotavuosien ajan oli Pekka Tiilikainen, koulutus- ja ohjelma-apulaisena toimi

näyttelijä Oke Tuuri. Kansliatoksi nimetty Jenny Rätty kertoo muistelmateoksessaan *Lottana Aunuksen Radiossa* tehtäviinsä kuuluneen levyarkiston hoitaminen ja levyjen järjestäminen toivekonsertin esitysjärjestykseen kuuluttaja Oke Tuuria varten. Levyt valittiin sotilaiden ja sittemmin muidenkin lähettämien toivomuskirjeiden perusteella. Alkuaikoina Aunuksen Radio kuului lähinnä sotatoimialueilla, mutta aikaa myöten aina Porin seudulla asti, josta sieltäkin lähetettiin levytoivomuksia.

Radioasema esitti monenlaista kulttuuri-ohjelmaa, josta osa karjalanmurteella, koska haluttiin tavoittaa myös paikallista väestöä. Elokuussa 1942 Aunuksen Radio muutti Äänislinnan Valtakadulle ja sen studiossa vieraili lukuisia tunnettuja laulajia: Wäinö Sola, Aulikki Rautawaara, Lea Piltti, Kauko Käyhkö, suosittu kuplettilaulaja Tupa-Uuno (Uuno Tupasela) säestäjänään alikersantti

1. Pekka Tiilikainen Aunuksen Radion studiossa.

2. Aunuksen Radion toimitalo Valtakadun varrella.

Aarno Walli sekä monia muita. Myös *Kiiras-tulen* runoilija Yrjö Jylhä kävi, lisäksi V.A. Koskenniemi ja Reino ”Palle” Hirviseppä.

LIISA PIEN JA ILTA KANNAKSELLA

Jenny Rädyn tullessa Aunuksen Radioon helmikuussa 1942 oli levyvarasto vielä suppea ja samaa levyä soitettiin useita kertoja päivässä. Alkuajoilta jäi hänen korviinsa soimaan erityisesti Lale Andersenin esittämä *Lili Marleen*, jonka suomenkielinen versio *Liisa pien* oli vuonna 1942 eniten toivottu levy. Ester Seetrin säveltämä *Ilta Kannaksella* oli myös suosittu. Upseerien toiveissa oli usein saksalaisia ja unkarilaisia operettisävelmiä ja muuta saksalais-ta viihdemusiikkia, jota sisältyy myös Sarasteen levylahjoitukseen. Sen mukana tuli koneella kirjoitettu levyluettelo, joka ehkä on Aunuksen Radion ensimmäinen luettelo, josta vain osa sivuista on säilynyt. Niissä on lueteltu 230 levyä, mutta kolme sivua puuttuu ja osassa levynumeroista ei ole mitään tietoja. Olisiko puuttuvilla sivuilla monia suomalaisten sotilaiden suosikkilauluja kuten *Kaunis valhe*, *Kukkia Andeilta*, *Tummat silmät*, *Rion*

Ylikirjastonhoitaja Kai Ekholm oli vastaanottamassa levylahjoitusta Yrjö ja Vuokko Sarasteelta. Mukana tytär Maija Saraste.

tähti ja Godzinskyn *Katupoikien laulu*. Eräs rintamamiespoppoo lähetti 35 laulun toivomuslistan näistä suosikki-iskelmistä, mutta joukossa oli sentään Chopinin As-duuri poloneesi ja Miliza Korjuksen *Warum?*. Yhtään rintamalaulua ei listalla ollut. Haluttiin kuulla iloisia ja tunteellisia lauluja, sodasta ja sen kauhuista sai muutenkin tarpeekseen.

Jenny Rädyn mukaan toivekonserttien säveltäjälistan runkona olivat George de Godzinsky, Georg Malmsten, Toivo Kärki, Onni Laihanen, Martti Jäppilä, Kauko Käyhkö, Pentti Viherluoto, Harry Bergström ja *Ilta Kannaksella* -sävelmän tekijä Ester Seetri.

AUNUKSEN RADION LEVYLUETTELO

Alkuperäiseen luetteloon on kynällä lisätty kaksi levyä, jotka sisältävät kellonsoittoa. Yleisradio oli tuottanut äänilevyt *Kellot Rovaniemen kirkossa* ja sen kohdalla on päiväys 19.9.1943 ja *Kellot Kemän kirkossa* 20.3.1944. Näitä tarvittiin kaatuneiden siunaustilaisuuksissa ja hartausohjelmissa.

Luettelon ensimmäisen levyn Fredrik Pa-

ciuksen *Maamme-laulu* ja *Sotilaspoika* kohdalle on joku P. K-o merkinnyt Rikki 20/3-48. Sama päiväys ja rikki-merkintä on levyllä *Torna a Surriento* (Ernesto De Curtisin *Palaja Sorrentoon*), jonka esitti Karl Schmitt-Walter ja näin myös sellisti Gaspar Cassadon *Liebesgruss* (Edward Elgar) levyn kohdalla. Toteutettiin että luettelon levymerkeistä Electrola, Telefunken, Columbia, Odeon ja His Master's Voice ovat eniten edustettuina. Saksan kieli oli ennen Natsi-Saksan perikatoa vieraista kielistä äänilevyillä hallitsevana, luettelossa ei ole ainoatakaan englanninkielellä esitettyä laulua. Ruotsin-, espanjan- ja italiansäveltäjiä on jonkin verran. Levyluettelossa mainitaan vain säveltäjät, mutta ei koskaan sanoittajaa vaikka sanojen merkitys on usein suurempi kuin sävelmän. Jenny Rädyn mukaan levyjä alettiin kokoelman kasvaessa luetteloida Viscard-kansioihin.

Venäläisten siirtäessä lisäjoukkoja Saksan rintamalta Suomen rintamalle kävi ylivoima niin suureksi, että Äänislinna jouduttiin jättämään kesäkuussa 1944. Aunuksen Radio jatkoi lyhyen aikaa lähetyksiä Sortavalassa ja muutti sitten nimensä Karjalan Radioksi, joka toimi vielä pari kuukautta Kolatselässä ja Harlussa kunnes lopetti toimintansa 21. syyskuuta 1944.

Mitä levykokoelmalle on tapahtunut sota- vuosien ja huutokaupan välisenä aikana jäänee arvoitukseksi. Vertasin Aunuksen Radion konekirjoitettua levyluetteloa Tiina Pietiläisen laatimaan Sarasteen lahjoituslevyjen luetteloon ja vaikuttaa siltä, että kaikki suosikkilaulajat ja suosikkilevyt aina Sibeliusta ja Merikantoa myöten on kokoelmasta vuosien mittaan otettu yksityiskokoelmiin. Olavi Virran esittämät foxi *Ihannetyttö* ja valssi *Suviyön onnea* on lahjoituslevyjen joukossa vain siksi, että levy on rikki. Georg Malmstennin *Sinne jonnekin* ja kääntöpuolen *Sotapöikien lähtölaulu* eivät ole kiinnostaneet kylliksi ja siksi ovat lahjoituslevyjen joukossa ja sama koskee Eugen Malmstennin *Tuonne Äänisjärven rantaan* -laulua. Kansalliskirjastolle nämä ovat kuitenkin tärkeitä ja silloinkin kun levy on kirjastolla ennestään, saattaa lahjoituslevy olla paremmassa kunnossa ja korvata entisen. Sulo Saaritsin levy *Hyvästijättö* kääntöpuolellaan *Ero* näyttäisi puuttu-

/ Sarasteen lahjoittaman kokoelman suuri merkitys on juuri siinä, että levyt edustavat kokoelmana sota-vuosina tärkeän Aunuksen Radion historiaa.

van Kansalliskirjastosta. Sarasteen lahjoittaman kokoelman suuri merkitys on juuri siinä, että levyt edustavat kokoelmana sotavuosina tärkeän Aunuksen Radion historiaa.

KÖYHÄ POIKA JA LA DONNA E MOBILE

Vuokko Saraste muisteli lahjoitustilaisuudessa, että hänen isänsä Yrjö Laaksonen osti 1930-luvulla veivigrammarin, joka oli matkailukumallia ja perheen lapset kuuntelivat sillä muun muassa Georg Malmstennin suosittuja lauluja *Mikki-Hiiri ja susihukka* ja *Mikki-Hiiri merihädässä*. Lapset pääsivät isänsä kanssa myös oopperaan ja ainakin Mozartin *Così fan tutte* jäi muistoihin.

Sarasteet lahjoittivat Aunuksen Radion levyjen ohella myös 13 levyä perheen yksityiskokoelmasta ja tässä tuli Kansalliskirjaston kotimaisten levyjen kokoelmaan aivan uusia löytöjä: Juho Koskelon Victor-levylle laulamat *Köyhä poika* ja kääntöpuolella *Tämän kylän poikien laulu*, Leijona-levymerkillä Lauri Ojalan trumpettisooloina *Venetsian karnevaali* ja *Tiikerifantasia*, joita Tapani Valsta säesti pianolla. Supraphon-levyllä saatiin Aulikki Rautawaaran laulamat *Evas arie* ja *Waldmädeln arie*, joissa säestäjänä oli Berliinin valtiopopperan orkesteri, sekä His Master's Voice-levyllä Marian Andersonin esittämä *Ave Maria*, säestäjänä pianisti Kosti Vehanen. Näiden lisäksi saatiin kansalliseen levykokoelmaan yhdeksän muuta levyä, jotka on valmistettu Suomessa, muun muassa Jussi Björlingin *La donna e mobile* Verdin oopperasta *Rigoletto*, Miliza Korjuksen *Warum?* ja Arthur Rubinsteinin *L'amour sorcier* (Manuel de Falla). Näissä Suomessa painetuissa levyissä kuultiin jo englanninkieltäkin. Miliza Korjus lauloi *Artist's Life* ja *Roses from the South* ja Marian Anderson *Oh! What a Beautiful City* ja *Let us break Bread Together*.

Näiden sävelmien myötä Kansalliskirjasto kiittää Vuokko ja Yrjö Sarastetta. Kulttuuriperintömme on kaikkien yhteinen asia ja lahjoituksin kansalaiset voivat osallistua sen kartuttamiseen. /

Kirjoittaja on Kansalliskirjasto-lehden entinen päätoimittaja.

Moderato.

a.

9/4
3
Con Sordino

mf cresc: *f dim:* *pp*

b.

9/4
3
Con Sordino

mf cresc: *f dim:* *pp*

c.

9/4
3
Con Sordino

mf cresc: *f dim:* *pp*

d.

9/4
3
Con Sordino

mf cresc: *f dim:* *pp*

dim: *f* *dim:* *pp*

dim: *f* *dim:* *pp*

dim: *f* *dim:* *pp*

dim: *f* *dim:* *pp*

Lemminkäisen varhaisversio ensimmäistä kertaa painettuna

Jean Sibeliuksen koottujen teosten kriittisessä kokonaiseditiossa (JSW) on ilmestynyt nide, jossa Lemminkäisen (op. 22) varhaisversio julkaistaan ensimmäistä kertaa.

TEKSTI: TUIJA WICKLUND

Tuonelan joutsenen
varhaisversion ensiviulun
äänilehti, jossa
viuluryhmä on jaettu
neljään osaan kukin
omalle viivastolleen.

Lemminkäinen kantaesitettiin keväällä 1896 innostuneelle yleisölle. Sibelius kuitenkin muokkasi teoksen jo seuraavana vuonna ja tämä toinen versio esitettiin syksyllä 1897.

1897 vuoden esityksen jälkeen Sibelius veti julkisuudesta pois neliosaisen teoksen kaksi osaa: *Lemminkäinen ja saaren neidot* ja *Lemminkäinen Tuonelassa*. Toiset kaksi osaa, *Tuonelan joutsen* ja *Lemminkäinen palaa kotitienoille*, puolestaan vakiinnuttivat piankin paikkansa konserttiohjelmistoissa. Ne myös painettiin jo vuonna 1901 Sibeliuksen vielä muokattua osia. Pois vedetyt osat sen sijaan jäivät unohduksiin Kalevala-seuran kassa-kaappiin vuoteen 1935 asti, jolloin ne esitettiin Kalevalan 100-vuotisjuhlassa. Näiden kahden osan vuonna 1939 käynnistynyt julkaisuprosessi kesti vuoteen 1954 asti ja näitäkin osia Sibelius muokkasi vielä ennen julkaisua. Tämä lopullinen *Lemminkäisen* ver-

sio ilmestyy myös kriittisenä editiona myöhemmin tänä vuonna.

Vuoden 1897 *Lemminkäisestä* on säilynyt kokonaisuina kolme osaa, jotka sisältyvät nyt julkaistuu niteeseen: *Lemminkäinen ja saaren neidot*, *Lemminkäinen Tuonelassa* ja *Lemminkäinen palaa kotitienoille*. Kahdesta viimeisestä osasta on lisäksi julkaistu orkesterin äänilehdistä koostettuja rekonstruktioita niistä kohdista, jotka Sibelius poisti vuoden 1897 muokkauksessa.

Esimerkiksi *Lemminkäinen Tuonelassa* -osasta Sibelius poisti musiikillista materiaalia aivan osan alusta. Oheisessa faksimile-kuvassa näkyy Sibeliuksen käsikirjoituspartituurin sivua 3, jonka yli vedetty alku kuuluu osasta poistettuun johdantoon. Sibelius piirsi kaksoisviivan uuden alun merkiksi. Hän myös orkestroi osan eri tavoin. Yhtenä suurena muutoksena vuoden 1896 versiossa muka-

Sibeliuksen
Lemminkäinen
Tuonelassa
-osan
partituuria.

na ollut harppu ei kuulu enää vuoden 1897 kokoonpanoon.

Nyt julkaistu *Lemminkäinen palaa kotitienoille* -osan varhaisversio on puolestaan melkein kaksi kertaa niin pitkä kuin sen lopullinen versio (1901). Myös tämän osan ensimmäinen ja toinen versio poikkeavat toisistaan ja muutokset on esitetty niteessä nuotiesimerkein tai rekonstruktioin.

Tuonelan joutsenesta ei ole säilynyt varhaisversion partituuria, vaan ainoa säilynyt versio on vuoden 1901 painettu laitos. Uudessa niteessä on kuitenkin kiinnostavaa uutta tietoa: toimitustyön aikana Helsingin Kaupunginorkesterin arkistosta löytyi tunnetun version (1901) musiikista poikkeava varhaisen version ensiviulun äänilehti, joka on niteessä kokonaisuudessaan faksimile-kuvina. Ohessa katkelma osan alusta.

Lemminkäis-niteen johdantoteksti valottaa teoksen syntyhistoriaa sekä molempien varhaisten versioiden aikanaan saamaa vastaanottoa. Myös Kalevala-säkeet, jotka Sibelius painatti näihin esityksiin yleisölle jaettavaksi, löytyvät niteestä.

JSW julkaisee Sibeliuksen kaikki kokonaisina säilyneet teokset eli myös varhaisversiot. Kaikkiaan jo julkaistuissa 21 niteessä on ilmestynyt ennen julkaisemattomia teoksia tai versioita jo lähes 50. Näistä suuri osa on teoksia pianolle tai kuorolle sekä yksinlauluja, mutta joukossa on myös laajoja teoksia. Laajoihin orkesteriteoksiin kuuluvat mm. varhaisversiot teoksista *Kevätlaulu* op. 16, *Satu* op. 9, *Cassazione* op. 6, *Aallottaret–Okeaniden* op. 73, kolmannen sinfonian hidas osa sekä nyt julkaistu *Lemminkäinen* op. 22.

Sibeliuksen koottuja teoksia julkaisevat yhteistyössä Kansalliskirjasto, Sibelius-Seura ry sekä kustannusyhtiö Breitkopf & Härtel (Wiesbaden). /

Sibelius-projektin kotisivut löytyvät osoitteesta
→ www.kansalliskirjasto.fi/kulttuuritoiminta/sibelius

→ Sivuilta löytyvät myös niteiden sisällysluettelot sekä julkaisutiedotteet.

Kirjoittaja on toimittanut JSW-sarjan 21. niteen.

Jean Sibelius.

TOHTORINTUTKINTO TOI PÄIVÄVALOON SIBELIUKSEN KUOROTEOKSEN JA KÄSIKIRJOITUKSEN

MuM Sakari Yliviuroen väitöstutkimus *Jean Sibelius's Works for Mixed Choir. A Source Study* selvittää, miten Sibeliuksen sekakuoroteokset ovat muuttuneet elinkaarensa aikana varhaisista luonnoksista nykypäivänä käytettäviin editioihin. Lähteiden kartoittamisen yhteydessä löytyi myös yksi uusi teos, mieskuorooversio laulusta *Ej med klagan*. Tähän asti se on tunnettu vain sekakuoroersiona, joka kantaesitettiin Albert Edelfeltin hautajaisissa vuonna 1905.

Lisäksi löytyi aiemmin kadoksissa ollut Sibeliuksen vuonna 1902 säveltämän *Till Thérèse Hahl* -sekakuoroteoksen käsikirjoitus. Hahl oli valmentanut kuroja useisiin säveltäjän kantaesityksiin. Sibelius sävelsi teoksen Hahlin 60-vuotisjuhliin.

Yliviuroen väitöstutkimus tarkistettiin Taideyliopiston Sibelius-Akatemiassa lauantaina 12. lokakuuta 2013.

Marjut Hjelt kirjoitti Lapsuuden sadut ja seikkailut -kirjan

TEKSTI: KIRSI AHO

KUVA: OONA HJELT

Kansalliskirjastosta tuttu kasvo, Marjut Hjelt, on musiikkiarkiston järjestelytyönsä ohella tehnyt *Lapsuuden sadut ja seikkailut* -kirjan, jonka kustantaa Into. Kirja ilmestyy keväällä 2014. Kaunis kuvateos kertoo yleistajuisesti klassisista satukirjoista ja -hahmoista sekä niiden luojista Punahilkasta Muumeihin. Kansalliskirjasto osti 1990-luvun alussa tunnetulta lastenkirjojen kerääjältä, professori Markus Brummer-Korvenkontiolta, yli 20 000 kirjan kokoelman lasten- ja nuortenkirjallisuutta. Marjut Hjeltin teos pohjautuu näihin aarteisiin. Kirja on kirjoitettu Niilo Helanderin Säätiön apurahan turvin.

Onnittelut kirjasta, Marjut Hjelt. Mikä on työnkuvasi Kansalliskirjastossa?

Olen tehnyt Kansalliskirjastossa sijaisuuksia ja projekteja vuodesta 1987 lähtien. Silloin työskentelin opetusministeriön asettaman Suomalaisen kirjan 500-vuotisjuhlatoimikunnan sihteerinä ja sain työtilat Rotundasta. Sen jälkeen olen tehnyt erilaisia projekteja ja sijaisuuksia käsikirjoitus- ja erikoiskokoelmissa sekä tiedotuksessa.

Käsikirjoituskokoelmissa olen kerännyt ja järjestänyt Suomen Kulttuurirahaston tuella suomalaisten säveltäjien sävellyskäsikirjoituksia ja arkistoja tutkimuskäyttöön. Tällä hetkellä minulla on Suomen Kulttuurirahaston vuoden apuraha, jotta voin järjestää laajoja musiikkiarkistoaaineistoja palvelemaan tutkimuksen tarpeita. Sivutyönä olen viimeistelnyt *Lapsuuden sadut ja seikkailut* -kirjaa.

Tämä ei ole suinkaan esikoiskirjasi?

Lapsuuden sadut ja seikkailut on 19. kirjani.

Pian ilmestyy myös maan haltijoista ja jumalista kertova *Maanväki*. Ensimmäinen, silmänkääntäjä ja velho Kuikka-Koposesta kertova lastenkirjani ilmestyi vuonna 1980, olin silloin vielä Marjut Kivelä.

Mistä sait ajatuksen kirjoittaa tästä aiheesta?

Sain idean kirjaan ylikirjastonhoitaja Kai Ekholmilta, joka pyysi minua tekemään suurelle lukijakunnalle tarkoitettun kirjan ainutlaatuisesta *Brummeriana*-kokoelmasta. Kokoelma sisältää yli 20 000 lasten- ja nuortenkir-

Marjut Hjeltin yhdeksästoista kirja kertoo satuaarteista.

jaa, alan tutkimuskirjallisuutta, lehtiä, pelejä, koulujen opetustauluja, julisteita, paperinukkeja, keräilykuvia ja nuotteja eri puolilta maailmaa ja on alansa suurin Pohjoismaissa. Kokoelma ostettiin kirjastoon professori, bibliofiili Markus Brummer-Korvenkontiolta vuosina 1991 ja 2002.

Suostuin Kai Ekholmin pyyntöön heti, sillä esimerkiksi loisteliaita kuvakirjoja, maailman satuaarteita ja erinomaisen referenssikirjallisuusosion sisältävä kokoelma on kiehtonut minua jo vuosikaudet.

Professori Markus Brummer-Korvenkon-

tio, joka tuntee Helka-tietokantaan vain osittain luetteloidun kokoelman parhaiten, on laatinut kirjan loppuun luettelon kokoelman sadoista harvinaisista kirjoista, toisin sanoen kirjoista, joita on vaikea löytää mistään muualta. Luettelon avulla lasten- ja nuortenkirjallisuuden tutkijat ja ystävät voivat löytää kaipaamiaan harvinaisuuksia kotimaasta – ja onpa kokoelmassa joitakin kirjoja, jotka ovat harvinaisia muuallakin maailmassa. Sama tarkoitus kuin rariteettiluettelolla on luonnollisesti koko kirjalla: ohjata kirjojen ystävät hienon kokoelman pariin! /

ICHC 2013 kokoontui kesällä Helsingissä

TEKSTI: ANNA-MAIJA
PIETILÄ-VENTELÄ
KUVA: ED DAHL

Kansainvälinen kartografian historian kongressi (International Conference on the History of Cartography) pidettiin Marina Congress Centerissä Katajanokalla Helsingissä 30.6.–5.7.2013. Kongressi järjestettiin 25. kerran, ja siksi se oli tavallista juhlavampi. Aikaisemmin kongressia ei ole järjestetty Suomessa. Suomen kartografinen seura ja Imago Mundi Ltd – The International Journal for the History of Cartography olivat vastuussa kongressin ohjelmasta. Suomesta mukana olivat Kansalliskirjaston lisäksi Maanmittauslaitos, John Nurminen säätiö, Helsingin yliopisto, Aalto-yliopisto, Kansallisarkisto, Suomen maantieteellinen seura, Kansallismuseo, Jyväskylän yliopisto, Helsingin kaupunki, Espoon kaupunki ja Chartarum Amici -yhdistys.

TEEMANA MAA, VESI, TULI JA ILMA

Kongressin teemana oli neljä elementtiä – maa, vesi, tuli ja ilma – joita pidettiin antiikissa maailmankaikkeuden osina ja jotka symboloivat maailmankuvaamme. Aihe on peräisin Aristoteleelta. Samat neljä elementtiä esiintyvät historiallisissa kartoissa symbolisina kuvina aina 1600-luvulle asti.

Akateeminen ohjelma koostui esitelmistä sekä eri aiheiden ja alojen keskusteluista. Tapahtuma kokosi yhteen 200 alan huippututkijaa 35 eri maasta. Posteriesityksiä oli esillä yhtenä päivänä. Silloin ihmiset pääsivät keskustelemaan kunkin posterin laatijan kanssa käynnissä olevista uusista tutkimushankkeista eri maissa. Ohjelmassa oli 20 temaattista ryhmää,

Kuvassa vasemmalta Andrew Cook, Agustin Hernando, Jan Mokre, Göran Bäärnhielm, Henrik Dupont, Sinimarja Ojonen, Markus Heinz, Hubert Johnson, Tony Campbell, Leena Miekkaavaara, Diana Webster, Joseph Garver, Peter Barber, Jim Akerman, Liudmila Zinchuk, Sebastian Diaz Angel, Lesley Kadish, Nataliya Vinogradova, Susanna Änäs, Markus Oehrli, Maria Grönroos, Nick Millea, Anna-Maija Pietilä-Ventelä ja Francis Herbert.

joissa käsiteltiin uusimpia tieteellisiä kartografian historian tutkimuksia.

KOLME ERI NÄYTTELYÄ

Helsingissä oli konferenssiin liittyen kolme yleisölle avointa karttänäyttelyä. Ihmisillä oli mahdollisuus tutustua Suomessa oleviin eri kokoelmien karttavarvinaisuuksiin. Näyttelyjen teemat olivat kartta-aarteita A. E. Nordenskiöldin kokoelmasta Suomen kansallismuseossa, kartoituksen ja maanmittauksen historiaa Suomessa Kansallisarkistossa sekä Helsingin kaupunkikartoituksen historiaa näyttelytila Laiturissa. ISCEM- ja ICA-kokoukset auditoriossa Konferenssia edeltävänä lauantaina oli Kansalliskirjaston auditoriossa kaksi kokousta. Aamulla kokoontuivat kart-

takirjastojen ja -arkistojen hoitajat – the International Society of Curators of Early Map (ISCEM). Iltapäivällä pidettiin ICA eli International Cartographic Association Commission on History of Cartography -kokous. Sunnuntaiamuna ennen avajaisia oli Marina kongressikeskuksessa vielä Annual General Meeting of the International Society for History of the Map.

ISCEM-kokouksessa aamupäivällä käytiin vilkasta keskustelua digitoitavien karttojen ja atlasien priorisoinnista eri maissa sekä metadatatiedon merkityksestä karttoja koskevissa asiakaspalveluissa. Metadata auttaa kartta-asiantuntijoiden lisäksi erityisesti tutkimustyötä tekeviä heidän vertaillen eri kirjastoissa ja arkistoissa olevia karttoja.

Iltapäivällä ICA-kokouksessa teemana oli Itämeren alueen maiden karttahaistoriaa noin vuosilta 1700–1914. Liudmila Zinchuk, Venäjän valtion kirjaston karttaosaston johtaja Moskovasta, esitteli *Three Items from the 19th Century Russian Maps of the Baltic Area*. Ljudmila Zinchuk keskittyi Gavriil Sarychevin *Atlas of the Baltic Sea* (St. Petersburg, 1808–1826) -teokseen. Hän kertoi myös Venäjän valtakunnan merenkulun ministeriön hydrografisen osaston kartoista ja suunnitelmista, jotka koskivat Itämeren 1800-luvulla. Suomenlahden kartasto, joka on painettu Pietarissa vuonna 1826, oli eräs hänen esitelmänsä teemoista.

Venäjän kartoitustyö Suomessa vuosina 1710–1940 oli Jan Strangin esityksen aihe. Hän kertoi vielä julkaisemattoman kirjansa sisällöstä: maastokartat, yleiset kartat, tiekartat ja merikartat, joita arkistoasiakirjojen mukaan tehtiin 1800-luvulla. Useita tuhansia karttoja tuotettiin, mutta niitä pidettiin salaisina eikä karttoja myyty suurelle ylei-

A. E. NORDENSKIÖLD -KARTTAKOELMAN HARVINAISUUKSIA PIENOISNÄYTTELYSSÄ KANSALLIS- KIRJASTOSSA

Teksti ja kuva: Sinimarja Ojonen

Kansalliskirjaston auditoriossa järjestettiin 2.–4. heinäkuuta pienimuotoinen näyttely, johon oli valittu kohteita A. E. Nordenskiöldin kokoelman aineistosta. Näyttely oli suunnattu kartografian historian asian tuntijoille, joiden 25. tieteellinen kansainvälinen konferenssi *ICHC – International Conference on the History of Cartography* pidettiin Helsingissä heinäkuun ensimmäisellä viikolla.

Näyttelyyn oli poimittu A. E. Nordenskiöldin kokoelmasta julkaisuja ja atlasia, joita Nordenskiöld itse piti harvinaisuuksina. Ne tekivät vaikutuksen myös asiantuntijavieraisiin. Näyttelyn toteuttivat kirjastonhoitaja Anna-Maija Pietilä-Ventelä ja tietoasiantuntija Desiree Räsänen.

sölle tai annettu kirjastoille. Tätä tutkimuksesta valmistellessaan Jan Strang on tutkinut kaikkien merkittävien kirjastojen ja arkistojen karttakokoelmia Suomessa, Virossa ja Venäjällä.

Markus Heinz, Berliinin karttaosaston johtaja Berlin State Librarystä antoi katsauksen Baltian alueen karttakokoelmista. Hän jakoi esityksensä kahteen osaan. Ensin hän kuvasi karttoja tai kartastoja, jotka saattavat olla yllätyksellisiä Berliinissä kuten Preussin Urmeftischblätter, Napoleon-kartat tai sotilaallisiin tarkoituksiin laaditut käsikirjoituskartat. Toisessa osassa hän kertoi kirjastonsa Itämeren eri osia kuvaavista kartoista.

Latvian kartoituksen virstanpylväistä vuosina 1800–1900 kertoi Anda Juta Zalite Latvian kansalliskirjaston Kartta- ja paikkatiedot-osastolta Riikasta. Tältä sadan vuoden ajalta Latviassa on hyvä koelma. Karttojen joukossa on esimerkiksi Liivinmaan ensimmäinen atlas, latvian kielellä ilmestyneet ensimmäiset kartat ja kartastot ja ensimmäinen laajamittainen kartta Latviasta. Hän kuvasi näiden karttojen tietoja Latvian historiallista taustaa vasten. Taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen herääminen Latviassa 1800-luvulla antoi syäyksen Latvian kartoitukselle.

Norjan kansalliskirjastosta Oslosta karttakuraattori Benedicte Gamborg Brisa kertoi Skandinavian pohjoisista alueista, joita oli Euroopassa pidetty kolkkoina kaukomaina. Noilla alueilla on ollut runsaasti luonnonvaroja, joita ei ole muualta löydettävissä. Merillä on runsaasti kalaa ja merinisäkkäitä, metsät ovat täynnä eksoottisia eläimiä. Niinpä Norja rantaviiva on ollut vilkasta eurooppalaista kauppa-alueita, jossa kauppiat ovat ostaneet ja myyneet turkiksia, eläviä eläimiä ja kaloja – etenkin kuivattua kalaa.

Tärkeimmät ikivanhat kauppapaikat ovat olleet pohjoisen reiteillä, jotka ovat vaikuttaneet Norjan kartoitukseen. Reitit kulkivat pitkin rannikkoa Vienanmerelle.

RETKET

Kongressin jälkeen lauantaina Maanmittauslaitos tarjosi osallistujille bussimatkan Unescon kulttuuriperintörekisteriin vuonna 2005 otettuun Struven ketjun* Oravivuori-pisteeseen, jossa kaunis järvi-maisema sai osallistujat todella viihtymään. Bussi toi retkeläiset Jyväskylään, jossa tutustuttiin vielä Erkki Fredrikssonin keräämiin karttoihin sekä Maanmittauslaitoksen Jyväskylän toimipisteeseen. Osa kongressin jäsenistä jatkoi matkaa Jyväskylästä Savonlinnaan ja siellä oopperaan. Paluumatkalla kongressivieraille esiteltiin Lappeenrannassa Etelä-Karjalan museossa Aarno Piltzin keräämää historiallista Karjalan karttakokoelmaa.

Kongressin päättäjaisissä järjestäjiä kiitettiin monin tavoin hyvin organisoidusta kongressista. Vuonna 2015 ICHC-kongressi pidetään Antwerpenissä, Belgiassa. Teemoina ovat tila, aika, mielikuvitus ja speaktaakelit. /

Kirjoittaja on Kansalliskirjaston kirjastonhoitaja.

→ Lisätiedot: <http://ichc2013.fi/>

* Struven ketju on kymmenen maan halki kulkeva, Pohjoiskalotilta Mustalle merelle ulottuva kolmiomittausjono, jonka avulla maapallon muoto ja koko määriteltiin 1800-luvulla (toim. huom).

Eri kirjastojen ja museoiden työntekijät saivat tietoa digitoinnin haasteista syyskuussa Digitointi- ja konservointikeskuksessa järjestetyssä koulutustilaisuudessa.

DIGITOINNIN KOULUTUSTILAISUUS MIKKELISSÄ

Kansalliskirjaston Digitointi- ja konservointikeskus järjesti 25. syyskuuta 2013 *Digitoi kokoelmiesi kulttuuriperintöä* -koulutustilaisuuden Mikkelissä. Digitointi- ja konservointikeskuksen asiantuntijat kertoivat paperi-, äänite- ja valokuva-aineistojen digitointiin liittyvistä haasteista sekä digitoinnille asetettavista vaatimuksista. Samalla osallistujat pääsivät tutustumaan Digitointi- ja konservointikeskuksen toimintaan. Osallistujia oli eri kirjastoista ja museoista.

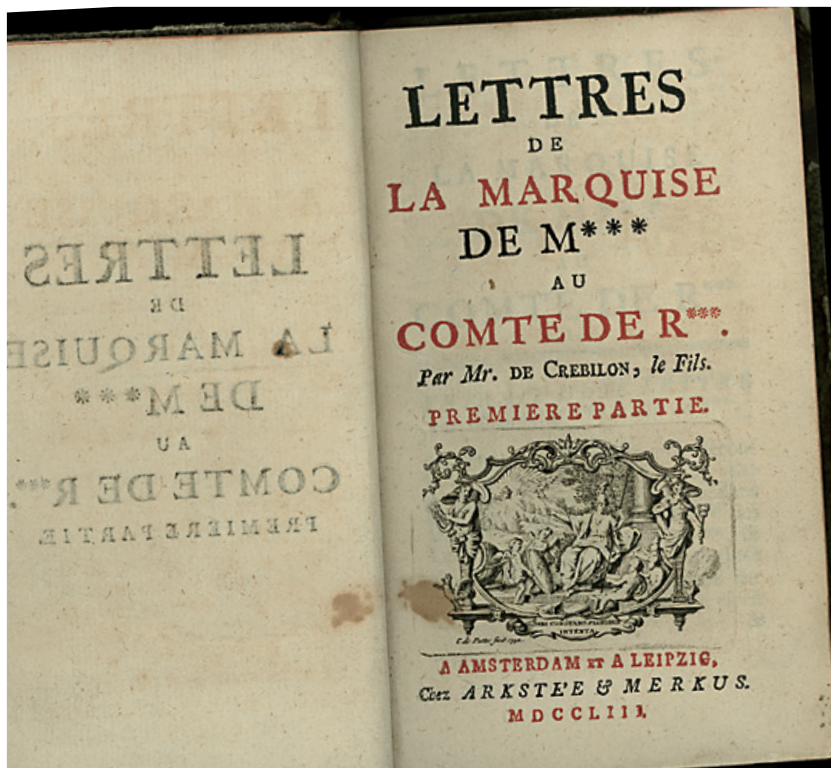
Tilaisuus oli osa *Real Case Lab* -hanketta, jota to-

teuttivat yhteistyössä Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulu Pienyrityskeskus ja Kansalliskirjaston digitointi- ja konservointikeskus. Hanketta rahoittivat Euroopan sosiaalirahasto (Vipuvoimaa EU:lta) ja Etelä-Savon ELY-keskus.

Hanna Arpiainen
Kansalliskirjaston Digitointi- ja konservointikeskuksen suunnittelija

”Avartuva maailma. Kartta-aarteita A. E. Nordenskiöldin kokoelmasta” -näyttelyn yhteydessä Kansallismuseossa järjestettiin sekä Taiteiden yö 22.8. että lauantaina 28.9. ”Maailma avartuu” -tapahtuma, johon liittyi mm. Ursan planeetaarivesityksiä ja asiantuntijaopastuksia näyttelyyn. Kuvassa näyttelyn toinen yleisö-opastuskierros.

Lettres de La Marquise de M*** au comte de R**. Par Mr de Crébillon, le Fils. Crébillon fils eli Claude-Prosper Jolyot de Crébillon (1707–1777) oli ranskalainen valistuksen ajan kirjailija. Crébillon pojaksi häntä kutsuttiin erotukseksi isästä, omana aikanaan kuuluisasta runoilijasta ja näytelmäkirjailijasta Prosper Jolyot de Crébillon'sta. Kirjeen muotoon laadittu romaani kuvaa erään suhteen kulun sen alusta aina traagiseen loppuun saakka. Romaani, joka varmuuden vuoksi painettiin sensuurin ulottumattomissa Amsterdamissa, oli vasta 25-vuotiaan Crébillonin läpimurtoteos. Crébillon vietti aikaansa niin Bastiljissa kuin maasta karkotettunakin romaanien- ja heikosti verhotun poliittisen satiirin takia.

ALEXANDER AMATUS THESLEFFIN KIRJASTO KANSALLISKIRJASTON KOKOELMIIN

Kansalliskirjasto on vastaanottanut Jarl Thesleffin lahjoituksena kenraali Alexander Amatus Thesleffin (1778–1847) kirjaston. Lahjoitus täydentää vuosina 1990 ja 2006 kirjaston käsikirjoituskokoelmiin saatua A. A. Thesleffin arkistoa ja sotapäiväkirjoja.

Vuonna 1778 Viipurissa Venäjän keisarin alamaisena syntynyt Alexander Amatus Thesleff oli Suomen autonomian ajan alun merkittäviä vaikuttajia. Thesleff suoritti näyttävän sotilasuran Venäjän armeijassa osallistuen niin Suomen sotaan 1808–1809 kuin Napoleonin vastaisiin sotatoimiin Euroopassa. Hän oli mukana muun muassa Pariisin valtauksessa 1814. Thesleff oli läsnä myös Tilsitin sopimuksen allekirjoitustilaisuudessa vuonna 1807. Vuonna 1812 hänet aateloitiin.

Suomeen Thesleff siirtyi vuonna 1819 ensin armeijan komentotehtäviin ja myöhemmin siviilihallintoon. Vuosi-

na 1832–1846 hän toimi kenraalikuvernöörin sijaisena ruhtinas Alexander Menshikowin poissa ollessa, senaatin puheenjohtajana ja Suomeen sijoitettujen keisarillisen armeijan komentajana sekä Helsingin yliopiston varakanslerina 1828–1830 ja 1832. Vaikka hän itse ei puhunut suomea, hän myötävaikutti siihen, että Helsingin yliopistoon perustettiin Suomen kielen professuuri myöhemmin 1850-luvulla. Thesleff sai pyynnöstään eron tehtävistään vuonna 1847 ja palasi Viipuriin ja perimäänsä Juustilan kartanoon.

Kartanossa aina vuoteen 1939 säilytetyt arkisto ja kirjasto luovat harvinaisen yhtenäisen henkilöhistoriallisen kokonaisuuden ja erinomaisen lähteen yhden merkkihenkilön elämään. Arkisto sisältää muun muassa Kiinan ja Mongolian retkikunnan aikaisia piirroksia ja päiväkirjan Napoleonin vastaisesta sotaretkestä 1813–1814. Kirjasto taas avaa oven lukemisen historiaan kattaen valistuksen ajan ja sisältää sekä tieteellistä että matka- ja kaunokirjallisuutta. /

Mika Hakkarainen
Kansalliskirjaston kokoelmapäällikkö

Kai Ekholmille luovutettiin 15.10. syntymäpäivänsä kunniaksi juhlakirja *Essays on Libraries, Cultural Heritage and Freedom of Information*, johon ovat omilta erikoisaloiltaan avauksia ja artikkeleita kirjoittaneet Ekholmin ystävät ja kollegat.

Kansalliskirjasto onnittelee Kai Ekholmia!

PL 15 (Unioninkatu 36)
00014 Helsingin yliopisto
Sähköposti:
kk-tiedotus@helsinki.fi

55. vuosikerta

Toimitus:

Päätoimittaja
Kirsi Aho
(09) 191 22722
kk-lehti@helsinki.fi

Toimitusneuvosto:

Harri Ahonen
Hanna Arpiainen
Dorrit Gustafsson, pj.
Suvi Kingsley
Katri Nissilä
Sinimarja Ojonen
Heidi Partanen
Heidi Seppänen

Ulkoasu:

Jarkko Hyppönen

Paino:

Eriksen Oy, Helsinki

Osoitteenmuutokset:

rita.saari@helsinki.fi
(09) 191 22720

Kansalliskirjasto-lehti
verkossa:
www.kansalliskirjasto.fi/yleistieto/kklehti.html
www.lehtiluukku.fi

Artikkelit luettavissa
myös Arto-tietokannasta
(Elektra sopimus)
<https://arto.linneanet.fi>

ISSN 1459-3467

A5 W1

Itella Green

